

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2013

Jan Česal

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Možnosti archeologického poznání
československého opevnění z 30. let 20. století**

Plzeňská čára

Jan Česal

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Archeologie

Studijní obor Archeologie

Bakalářská práce

**Možnosti archeologického poznání
československého opevnění z 30. let 20. století**

Plzeňská čára

Jan Česal

Vedoucí práce:

Mgr. Michal Rak, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Touto cestou bych chtěl nejdříve poděkovat svému vedoucímu práce Mgr. Michalu Rakovi, Ph.D. za vynaložený čas a neocenitelné rady v průběhu psaní práce. Dále si zde velké poděkování zaslouží moje rodina a přítelkyně, kteří absolvovali celý proces tvoření bakalářské práce od měření v terénu až po závěrečné úpravy.

Obsah

1 ÚVOD	7
2 CÍLE A METODY PRÁCE	8
2.1 Možnosti aplikace archeologických metod.....	9
2.2 Využití nedestruktivní archeologie.....	10
2.3 Shromáždění informací o přístupu společnosti k těmto specifickým památkám.....	12
3 VÝVOJ BĀDÁNÍ A ARCHEOLOGIE MODERNITY	14
3.1 Prameny.....	16
4 HISTORIE VÝSTAVBY LEHKÉHO OPEVNĚNÍ V ČESKOSLOVENSKU	18
4.1 Situace v západních Čechách.....	19
4.2 Vysvětlení pojmů LO vz. 36 a LO vz. 37.....	21
4.2.1 LO vz. 36.....	22
4.2.2 LO vz. 37.....	22
5 VLASTNÍ TERÉNNÍ VÝZKUM	24
5.1 Vybraná oblast – „Plzeňská čára“ – Rabštejn, Šipín.....	24
5.1.1 Rabštejn nad Střelou.....	24
5.1.2 Šipín.....	25
5.2 Průběh výzkumu – Rabštejn nad střelou.....	25
5.3 Průběh výzkumu - Šipín.....	27

5.4 Srovnání polních fortifikací na „Plzeňské čáře“ a Jindřichohradecku.....	30
5.5 Srovnání československého opevnění se zahraniční pevnostní linií.....	34
5.5.1 Maginotova linie (Francie).....	35
5.5.2 Západní val – Siegfriedova linie (Německo).....	36
5.5.3 Metaxasova linie (Řecko).....	37
5.5.4 Manerheimova linie (Finsko).....	39
5.5.5 Rupnikova linie (Jugoslávie).....	39
5.5.6 Atlantický val (Francie).....	41
5.5.7 Srovnání.....	42
6 ZÁVĚR.....	43
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	44
8 RESUMÉ.....	47
9 PŘÍLOHY.....	48

1 ÚVOD

Tématem této práce je poznání budování československého opevnění z 30. let 20. století v západních Čechách na tzv. „Plzeňské čáře“, jak se této části opevňovací linie říkalo. Pro vlastní výzkum pak byly z této oblasti vybrány dvě lokality, a to Rabštejn a Šipín.

Tato oblast archeologie spadá do tzv. archeologie modernity, která se zabývá především 19. a 20. stoletím. Přestože je toto období v ČR stále ještě trochu na okraji zájmu archeologů, můžeme už nyní zachytit řadu zajímavých výzkumů, které se věnují např. zaniklým vesnicím po roce 1945, pohřebním areálům z 20. století, tramským osadám, válečným konfliktům (tzv. archeologie konfliktů) apod. Např. ve Velké Británii bychom tento obor archeologie našli pod názvem Archeology of Contemporary Past, ale zájem o archeologii modernity lze zaregistrovat také např. v USA nebo ve Finsku, kde se zaměřují konkrétně na vojenství a 2. světovou válku. Naopak výzkumy bojišť z 1. světové války se pak nejvíce objevují v Belgii a Francii v souvislosti se západní frontou (Rak 2011, 279).

Asi největší překážkou pro uznání archeologie modernity (vědeckou i laickou veřejností) jako svébytného oboru, je zřejmě představa, že vlastně není co zkoumat, protože zejména z 20. století jsou zachovány nejrůznější dokumenty (texty, nákresy, fotografie, videa apod.), ale není to pravda. Je mnoho situací, které nejsou nějak zachyceny, nebo se dokumentace ztratila, případně je dokumentace nedostačující. A zde se pak objevuje prostor pro nové odvětví archeologie, protože tyto nezdokumentované situace pomalu nenávratně mizí z našeho světa, přestože by jim měla být věnována náležitá pozornost. Zároveň je třeba si uvědomit další pozitivní stránku archeologie modernity - znalosti získané při výzkumech mladších objektů lze uplatnit i při výzkumech a poznání objektů o mnoho starších (např. průběh zánikové a postdepoziční transformace apod.) (Neústupný 2007, 50 – 53).

2 CÍLE A METODY PRÁCE

Cílem práce je představit možnosti archeologických metod při výzkumu objektů československého opevnění, jako jsou např. okopy pro lehký kulomet, střelecké zákopy apod. Dále také snaha ukázat, proč by se tyto a podobné objekty měly zkoumat. Tomuto ale musí předcházet shromáždění informací o vývoji a využití celé obranné linie Československa, vysvětlení terminologie a celé historické problematiky, což bude postupně rozebráno v následujících kapitolách.

Jelikož je toto téma v české archeologii poměrně nové, bude vhodné zaměřit se nejprve na historii bádání, s čímž souvisí také porovnání se stavem výzkumu v České republice a v jiných státech. Následně bude navazovat na základě písemných pramenů historie výstavby, která je důležitá zejména pro rozpoznání jednotlivých objektů v terénu, a vysvětlení nezbytných pojmů. Na základě získaných informací je pak možné přistoupit k vlastnímu výzkumu vybraných západočeských lokalit Rabštejn a Šipín a jejich srovnání s obrannou linií z Jindřichohradecka a s obrannými liniemi v zahraničí.

Pro předloženou práci je velmi důležité studium odborné literatury, dále pak znalost historického kontextu, výzkumných archeologických metod a mimo jiné také informovanost o současném vztahu lokality k okolí, z důvodu uvědomění si vlivů působících na jednotlivé objekty (přírodních i vliv člověka) a jejich současný stav. Hlavní pozornost je věnována okolí bunkrů, kde jsou zaznamenány všechny relikty a bude učiněn pokus o jejich interpretaci. Součástí práce je pak databáze terénních reliktnů s jejich popisem a klasifikací.

Právě interpretace reliktnů na základě jejich umístění v terénu, velikosti a vztahu k ostatním objektům by mohla přinést zpřesnění představy o celé obranné linii nazvané „Plzeňská čára“. Na rozdíl od samotných železobetonových bunkrů, které jsou dnes v terénu lehce zachytitelné a i na současných mapách dobře zdokumentované, relikty,

kteře mohou bŷt např. okopem pro leŷícího střelce, jsou v terénu již téměř nepatrné a ani do map se nezaznamenávají. Přesto však tyto téměř zaniklé objekty hrály v minulosti důležitou roli.

2.1 Možnosti aplikace archeologických metod

Obecně se archeologie zabývá lidským světem minulosti na základě archeologických pramenů (Neústupný 2007, 13), tzn. artefakty, které prošly tzv. zánikovou transformací, už tedy v moderním světě neplní žádné účely, k nimž byly vytvořeny (Neústupný 2010, 38). V současné době však začíná bŷt definice archeologických pramenů komplikovaná více než v minulosti, což je způsobeno zájmem archeologů, který se obrací do nedávné minulosti, nebo přímo do současnosti (Rak 2012, 14). Na základě toho se mění i práce archeologů, která je právě pro období 19. a 20. století stále více propojena s prací historiků. Dále také bývají velmi cenným pramenem informace pamětníků.

Budeme-li nyní sledovat možnosti, které archeologie nabízí pro studium československého opevnění, je třeba si uvědomit, že jde převážně o složené nemovité artefaktové prameny (Neústupný 2007, 31, 34). Movité artefakty spadající do období vzniku nebo používání opevnění z 30. let 20. století se v terénu vyskytují ojediněle. Důvodů může bŷt několik, např. tyto lokality jsou často navštěvovány hledači s detektory kovů, na liniích se nikdy nebojovalo (vysvětlení této skutečnosti bude předmětem dalších kapitol), není dostatek průzkumů, při kterých by se mohly nálezy objevit. Ale to neznamenaá, že nemůžeme o movitých artefaktech nějaké informace získat. Nejenže pomocí archeologického výzkumu lze zjistit průběh linie, ale po identifikování typu okopů lze určit i typ zbraní, které měly bŷt v případě bojů pro jednotlivé objekty využity (Rak 2011, 287).

U tohoto druhu archeologických památek je možné využít úplně stejné metody výzkumu jako u památek pravěkých či středověkých, a to jak destruktivní, tak nedestruktivní. Ale vzhledem k tomu, že množství

archeologických památek v terénu je omezené a vyčerpitelné, stále častěji se přistupuje spíše k nedestruktivnímu výzkumu, na jehož základě bývá v některých případech přistoupeno i k výzkumu destruktivnímu, což platí bez výjimky i pro archeologii modernity (Neústupný 2007, 87). Proto i tato práce bude vycházet především z využití nedestruktivních postupů výzkumu, které byly rovněž aplikovány při vlastním terénním výzkumu na obou zmiňovaných lokalitách.

2.2 Využití nedestruktivní archeologie

Při využití nedestruktivních postupů nejenže nedochází k zániku památky, a to ani částečné, ale zároveň jsou tyto postupy, ve srovnání s výkopy, relativně snadné, rychlé a plošně aplikovatelné (Kuna 2004, 15). Nyní se tedy budu věnovat nedestruktivním metodám výzkumu, které je možné využít pro výzkum československého opevnění z 30. let 20. století, a to především pro ty jeho části, které jsou tvořeny polními fortifikacemi (okopy, zákopy, kryty a úkryty), nikoliv železobetonovými bunkry.

Za hlavní metodu lze v tomto případě považovat povrchový průzkum reliéfních tvarů, který zahrnuje zaměřování, třídění a interpretaci tvarů reliéfu, které jsou pozůstatkem opevňovacích prací (Kuna 2004, 237). Rozeznání antropogenních objektů je však velmi závislé na zkušenostech a schopnostech archeologa rozpoznat v terénu specifický reliéfní příznak (Kuna 2004, 240). Konkrétně u prvků polního opevnění existuje např. riziko záměny okopu pro klečícího střelce s vývratem stromu, někdy dokonce i s nelegálním výkopem od detektorářů. Většinou se pozůstatky opevňovacích objektů jeví jako konkávní nebo liniové objekty (Kuna 2004, 242), které jsou nejčastěji nalézány v trvale zalesněném prostředí.

Velmi důležitou metodou je také letecký průzkum, díky kterému lze prozkoumat větší plochu a identifikovat možný průběh linie, např. střelecké koridory mohou být při leteckém průzkumu dobře viditelné.

V tomto případě jde o plošný výzkum zalesněné krajiny z výšky, jehož pomocí můžeme tyto koridory najít, případně zpřesnit dokumentaci pořízenou na zemi, odkud nejsou některé situace tak dobře patrné (Gojda 2004, 50).

Další možnou metodou, i když spíše doplňkovou, je geobotanická indikace, díky které můžeme za pomoci živých rostlin zprostředkovaně sledovat archeologickou historii zkoumané plochy (Kuna 2004, 297). Využití této metody při výzkumu polního opevnění spočívá v tom, že v místech, kde se stavěly železobetonové bunkry, byly vykáceny široké pruhy, které tvořily střelecké koridory k vzájemnému krytí objektů v hustě zalesněném terénu. Dnes je proto možné tyto průseky dobře identifikovat, protože ve většině případů se na tato místa dostaly náletové dřeviny, takže např. najdeme v jehličnatém lese pruhy listnatých stromů nebo nižšího porostu.

Jako další metodu lze jmenovat povrchový sběr, který na základě nálezů movitých předmětů (případně jejich zlomků či fragmentů) dokládá způsob využívání zkoumaných lokalit v minulosti a zároveň pomáhá vyhledávat vhodné komponenty pro výkop nebo památkovou ochranu (Kuna 2004, 306).

Stejná situace jako u povrchových sběrů je také u použití detektorů kovů. Jelikož průzkumy touto metodou na lokalitách československého opevnění zatím nepřinesly nijak zvláštní výsledky, můžeme se tedy domnívat, že nálezů zde také bude velice málo. A to např. vzhledem k tomu, že bylo opevnění opuštěno po Mnichovské dohodě roku 1938 a nikdy se zde nebojovalo. Případné nálezy tedy můžeme spojovat s dobou výstavby nebo s dobou opouštění po krátké mobilizaci (Procházka 1987, 528).

Možností, kterou lze pro toto téma také využít, je práce s prostorovými daty geografické povahy, jako jsou např. mapy (topografické, speciální a staré) a plány (Kuna 2004, 379 – 380). Pro

určení lokalit československého opevnění jsou vhodným prostředkem např. klasické turistické mapy, na nichž jsou vyznačeny železobetonové objekty, s kterými se zároveň vyskytují i objekty polního opevnění, ty však už značeny nejsou. Archeologům zabývajících se touto problematikou by velice usnadnilo práci lepší zpracování nepublikovaných vojenských stavebních plánů z 30. let 20. století. Pomohly by zejména při další identifikaci a dokumentaci celé obranné linie, zvláště v úsecích, kde jsou tyto relikty špatně identifikovatelné nebo špatně dochované.

2.3 Shromáždění informací o přístupu společnosti k těmto specifickým památkám

Objekty československého opevnění z 2. poloviny 30. let 20. století se stále ve velkém měřítku nacházejí na celém území České republiky. Tyto stavby, které jsou součástí naší historie, však potřebují nemalé finanční prostředky, aby mohly být zachráněny. A tak není divu, že se čím dál tím více objevují amatérské spolky nadšenců, kteří se o tyto objekty starají, rekonstruují je a v neposlední řadě je přetvářejí na muzea československého opevnění. Díky těmto lidem mají návštěvníci možnost si pevnosti prohlédnout zblízka a dozvědět se něco o jejich historii. Nejvíce pevnostních muzeí bychom pak našli v severní části naší republiky, a to převážně v Orlických horách a Jeseníkách. V menším měřítku se nacházejí na jižní části Šumavy a na jižní Moravě u hranic s Rakouskem.

Významná pevnostní muzea československého opevnění:

MO-S 5 Na Trati (Bohumín, okr. Karviná)

První pěchotní srub vystavěný po francouzském vzoru s řadou atypických věcí v exteriéru i interiéru.

Darkovičky – areál československého opevnění (Darkovičky, okr. Opava)

Nejlépe vybavené pevnostní muzeum u nás, které se skládá ze tří těžkých a jednoho lehkého objektu.

OP-S 10 Křižovatka (Malé a Velké Hoštice, okr. Opava)

Oboustranný objekt rozdělený na dvě části. První polovina byla rekonstruována do r. 1938 a druhá ponechána ve stavu z roku 1945.

Dělostřelecká pozorovatelna K-S 12b Utržený (Králíky, okr. Ústí n. Orlicí)

Objekt má jako jediný na Kralicku zachovaný pozorovací zvon a část původního vybavení.

Dělostřelecká tvrz Bouda (Těchonín, okr. Ústí n. Orlicí)

Jedná se o jedinou přístupnou tvrz v podobě z roku 1938.

Dělostřelecká tvrz Hanička (Rokytnice v Orlických horách, okr. Rychnov n. Kněžnou)

Jedna z nejzachovalejších tvrzí na našem území, která byla v 80. letech 20. století přestavěna na protiatomový kryt. I přes tuto skutečnost se zde zachovalo velké množství pancéřových prvků jako např. pozorovací zvon, kupole kulometu atd.

Muzeum lehkého opevnění na Liběchovické příčce (Dubá, okr. Česká Lípa)

Postupně jsou zde rekonstruovány nejen objekty LO vz. 37, ale i okolní překážky.

Muzeum československého opevnění Klášter (Klášter, okr. Jindřichův Hradec)

Nachází se zde několik LO vz. 37 uvedených do původního stavu, včetně interiéru. V areálu dále najdeme několik objektů, které jsou poškozeny zkouškami německé armády. V neposlední řadě zde lze najít relikty okopů z roku 1938.

3 VÝVOJ BĀDÁNÍ A ARCHEOLOGIE MODERNITY

Archeologie modernity je ještě celkem mladé odvětví archeologie, ale i tak o něj roste zájem nejen v zahraničí, ale i u nás. Archeologická vědecká veřejnost k tomuto oboru přistupuje velmi kriticky. Za českého průkopníka tohoto období u nás lze jistě označit Doc. PhDr. Václava Matouška, CSc. (Rak 2012, 21). Na Západočeské univerzitě v Plzni se tomuto období také věnuje značná pozornost, a to hlavně díky Doc. PhDr. Pavlu Vařekovi, Ph. D. a Mgr. Michalu Rakovi, Ph.D. Jako další badatele tohoto období lze ještě uvést např. Mgr. Lukáše Funka či Mgr. Jana Vladaře. Výzkumů, které lze zahrnout do této éry, zde stále přibývá.

Nejvýznamnější osobou spojovanou s archeologií konfliktu ve světě je bezesporu *John Schofield, Ph.D.*, který nyní působí na univerzitě v Yorku. Dříve se zaměřoval na archeologii pravěku, ale od roku 2001 se jeho zájem poněkud změnil vzhledem k tomu, že stanul v čele oddělení, které se zabývá ochranou vojenských památek převážně spadajících do období 2. světové války a Studené války (Rak 2012, 21). Dalším badatelem je *Alfredo González – Ruibal, Ph.D.*, který se zabývá především španělskou občanskou válkou a následným Frankovým diktátorským režimem (Rak 2012, 22).

V poslední době můžeme zaregistrovat zvětšující se zájem hlavně o válečné události 1. pol. 20. století, a to jak mezi vědci, tak u široké veřejnosti. Nejčastějším typem zkoumaných objektů jsou různé druhy polního opevnění, jako například okopy, protitankové příkopy a zákopy. Nejvíce výzkumů se provádí na sítích zákopových systémů z 1. světové války na území Francie a Belgie. Mezi největší výzkumné projekty spadající do tohoto období, lze zařadit belgický „projekt A19“, při kterém se v průběhu záchranného výzkumu podařilo odkrýt části bojiště u Ypres ve Flandrech (Rak 2011, 279).

Dalšími archeologicky zkoumanými objekty z 2. světové války jsou válečné hroby, jako příklad lze uvést výzkum na Městském hřbitově ve

Stříbře (Nenutil – Rak – Friedl – Funk – Hložek – Marková – Menší – Netolický 2011, 79 – 81), ale i havarovaná letadla, příkladem může být výzkum poblíž Nynic, kde bylo 8. května 1945 sestřeleno německé letadlo (Rak – Vladař 2010).

Díky části archeologie, pro kterou je užíván název „Battlefield archaeology“ a zabývá se válečnými konflikty, tedy i konflikty 20. století, mají archeologové možnost se prostřednictvím výkopu co možná nejvíce přiblížit každodennímu životu samotných vojáků (Robershaw – Kenyon 2010, 16). V roce 2004 dále vzrostl zájem o toto období zejména v Kanadě, Austrálii a Velké Británii, kde se převážně zabývají archeologií opevnění z druhé světové války (Rak 2011, 279).

V České republice probíhají výzkumy soustřeďující se na vraky válečných letadel již od 60. let 20. století. Průkopníkem této problematiky se stal Zdeněk Bičík, který se zabýval leteckými válečnými aktivitami nad územím tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava. Většina průzkumných akcí se v 70. letech 20. století věnovala právě problematice vraků letadel a pátrání po hrobech sestřelených pilotů (Rak 2012, 46). Teprve po roce 1989 se začínají ve větší míře badatelé zabývat průzkumy československého stálého opevnění z 30. let 20. století. V tomto období u nás začíná také vycházet edice Pevnosti, která se převážně zabývá československým stálým opevněním a zahraničními pevnostními liniemi (Rak 2012, 28).

K poznání československého opevnění ve velké míře přispívají hlavně amatérští badatelé. Tito lidé přinášejí velice cenné informace, které se týkají nejen historie, technického provedení, ale i např. současného stavu nově budovaných muzeí. A z tohoto důvodu je zde vhodné zařadit je mezi významné osobnosti zabývající se tímto obdobím. Za nejvýznamnější lze považovat tyto badatele: Ing. Jan Lakosil, MUDr. Tomáš Svoboda, Ladislav Čermák, Radan Lášek, Karel Hřídel a další.

3.1 Prameny

Pramenná základna pro poznání tohoto období a těchto objektů je tvořena celou řadou různých zdrojů (např. písemné prameny, ikonografické prameny, archeologické prameny, topografické prameny a další). Mezi nejvíce rozšířené a používané lze zařadit prameny písemné. Ty jsou především zastoupeny publikacemi od amatérských badatelů a nadšenců pro československé opevnění. Tyto prameny jsou často velkým přínosem nejen pro archeologii, ale také pro celou společnost. Stavební plány nebo dokumenty vydané v souvislosti s počátkem výstavby lze také zařadit do této kategorie. Jako další písemné prameny je možno uvést archivní zprávy, městské nebo obecní kroniky či pamětní spisy československých důstojníků (např. M. Fassati – Dvacet let československé armády v osvobozeném státě – vydáno 1938).

Jako ikonografické prameny nám může posloužit celá řada archivních fotografií nebo nákresů pevností z té doby. Vyobrazení těchto objektů lze nalézt ve stavebních plánech či vojenských archivech. Pozice pevností je možné získat také pomocí map. Mohou to být mapy vojenské nebo civilní. Např. já jsem při výběru úseků, na kterých provedu vlastní výzkum, pro bakalářskou práci využil klasické internetové turistické mapy. Na těchto mapách jsou dobře zaznamenané objekty lehkého opevnění. Jedním z méně využívaných pramenů vhodných ke zkoumání těchto památek jsou informační tabule umístěné většinou u jednotlivých objektů, nebo podél naučné stezky, která může např. vést kolem těchto pevnůstek. Tato situace se vyskytuje právě na lokalitě Šipín. Naopak lokalita Rabštejn nad Střelou není nijak značena a bez pomoci a upozornění místních obyvatel bych jen velice obtížně mohl určit průběh linie.

Tímto se dostáváme k dalšímu druhu pramenů. Tím je ústní sdělení pamětníků. Právě při měření objektů jsem byl místním obyvatelem upozorněn na další dva lehké objekty, které jsem dříve nezaznamenal. Dozvěděl jsem se, že zde mohlo být několik objektů polního opevnění poškozeno těžbou dřeva, která zde probíhala před rokem 1989.

Měli bychom si také uvědomit, že délka možnosti využití těchto pramenů je časově omezená, jelikož se události, které se týkají tohoto období, udály před více než sedmdesáti lety, a tím pádem ubývá pamětníků, kteří nás mohou informovat o situaci v době vzniku opevnění, během války a po ní.

4 HISTORIE VÝSTAVBY LEHKÉHO OPEVNĚNÍ V ČESKOSLOVENSKU

První plány na výstavbu opevnění se objevily již krátce po první světové válce, a to v roce 1920. Tohoto roku vznikla tzv. Komise pro opevnění československého státu, v jejímž čele stanul generál František Škvor (Šrámek 2005, 70). Celá armáda zatím však v této době teprve dostávala pevný organizační rámec (Fassati 1938, 14). Komise pro opevnění československého státu tedy zatím pouze plánovala, ale k žádné výstavbě opevnění nedošlo, jelikož československá armáda počítala pouze s defenzivním vedením případné války a toto stanovisko platilo celá 20. léta (Šrámek 2005, 70). Vedení státu se v tomto období spíše snažilo o zajištění státu formou přátelských a spojeneckých smluv s jinými státy a také v rámci Společnosti národů, přesto však mělo stále na mysli potřebu silné armády (Fassati 1938, 14). Pozornost byla tedy upínána k materiálnímu zabezpečení československé armády, konkrétně se jednalo o výrobu zbraní, střeliva, výbušnin, o motorizaci armády, výstavbu vojenského letectva, a vzniku unifikované armády (Procházka 1987, 90 – 114).

Na počátku 30. let se začínalo mluvit o stálém opevnění Československa, avšak jen v politických kruzích (Šrámek 2005, 70). S první výstavbou se začalo až o 5 let později, a to v zimě roku 1935, čemuž však předcházely četné a rozsáhlé diskuze nejen uvnitř státu, ale také do ní vstupovali např. Francouzi, kteří od roku 1929 stavěli Maginotovu linii (Procházka 1987, 291 – 292). V prosinci roku 1935 byl schválen první opevňovací program, který se měl skládat z 5 stavebních etap a zahrnoval vybudování těžkého opevnění, které mělo být tvořeno objekty těžkého opevnění a tvrzemi (Šrámek 1996, 23). Prvním vystavěným objektem se stal pěchotní srub MO – 8 u Bohumína (Šrámek 2005, 70), který vznikl již v prosinci 1935, kdy byl také přijat první opevňovací program republiky (Dubánek – Fic – Lakosil 2010, 18). V červnu roku 1936 československá vláda schválila druhý opevňovací

program, jenž zamýšlel výstavbu souvislého opevnění kolem celé hranice (Šrámek 1996, 23). A od této chvíle se začalo s výstavbou obrany pohraničí a poté dále do vnitrozemí z důvodu posílení obranyschopnosti republiky (Šrámek 2005, 70). Kromě zamýšlené výstavby těžkých objektů byla přidána výstavba lehkého opevnění LO vz. 36, které mělo sloužit jako prozatímní ochrana během výstavby těžkého opevnění (Šrámek 1996, 23). Vzhledem k požadavkům na výstavbu záchytných vnitrozemských linií, které měly zastavit, nebo alespoň zpomalit postup nepřítele po prolomení hranic, dne 9. listopadu 1937 vešel v platnost tzv. Opevňovací program, který obsahoval plány na výstavbu tří takovýchto linií - první měla vést od severu Čech tzv. Liběchovskou příčkou, na kterou u Mělníka navazoval další široký oblouk Vnější obrany Prahy a od Slaného opevnění pokračovalo směrem na jih po Vltavě, druhá linie měla procházet Českomoravskou vrchovinou v trase Slavonice – Horní Cerekev – Přebyslav – Litomyšl a Ústí nad Orlicí a třetí (nejvýchodnější) obranná linie byla situována na moravsko – slovenském pomezí v úseku Kúty – Napajedla – Hranice – Opava (Lášek 1995, 3). Tento Opevňovací program vznikl v souvislosti s požadovanými změnami ve výstavbě, které navrhovalo československé vrchní velení, a je známý také jako Husárkův „konečný“ program, v němž měly objekty plnit funkci tzv. ústupových příček (Šrámek, 1996, 23).

4.1 Situace v západních Čechách

Důvody vedoucí k opevnění západní hranice byly ty, že Německo 19. října 1933 vystoupilo ze Společnosti národů, v roce 1935 opět zavedlo všeobecnou brannou povinnost a v březnu 1936 znovu obsadilo oblast Porýní. Dále se Německo v roce 1936 přidalo na stranu fašistické části Španělska, která byla pod vedením generála Franka v probíhající občanské válce. Tyto události vedly Československo k nutným opatřením a k přípravě na možný vojenský konflikt (Frančík 2006, 10).

Obrana západních Čech spadala dle důležitosti až do předposlední fáze obrany. Ale i přes „nedůležitost“ opevnění zde mělo být v roce 1936 vybudováno několik desítek pěchotních srubů. Od tohoto záměru bylo následně upuštěno z důvodu, že se v roce 1937 objevil nový druh objektu LO vz. 37 (Hříděl – Lášek 1996, 3). Tento objekt nahradil výstavbu těžkého opevnění, jelikož náklady na stavbu byly mnohem nižší a využití z taktického hlediska výhodnější než u pěchotních srubů (Hříděl – Lášek 1996, 3 – 4).

Jako první začala na hranicích vznikat tzv. Hraniční pásma, která měla plnit funkci vyšších mobilizačních velitelství. To znamená, že na nich spočívala hlavní tíha obrany. Později byla tato pásma doplněna vnitrozemskými liniemi (Frančík 2006, 10).

Na základě průzkumu terénu dospělo velení po vyhodnocení výsledků k tomu, že budoucí linie lehkého opevnění povede 25 – 30 km od Plzně. Průběh linie byl stanoven tak, aby co nejefektivněji využil přírodních překážek, které na západě tvořily řeky Mže a Úhlavka a na jihu členitý terén v okolí Merklína, Přeštic a Staňkova (Frančík 2006, 24).

V září 1938 docházelo ke stále větším nepokojům hlavně ze strany německého obyvatelstva podporovaného Henleinovo Sudetoněmeckou stranou. Situace se nejvíce vyostřovala v hraničních pásmech a z tohoto důvodu byla obsazena některá bojová stanoviště. Dále se nepokoje přesunuly i do blízkosti linie lehkého opevnění, hlavně pak do nevybudované části Plzeňské linie tzv. Toužimské příčky (Frančík 2006, 335).

Tyto události vygradovaly 23. září 1938, kdy byla vyhlášena mobilizace jednotek na obranu hraničních oblastí (Frančík 2006, 338). Po obsazení pohraničí 30. září 1938 se československá armáda snažila evakuovat co nejvíce vojenského materiálu a vybavení, které by jinak mohlo padnout do rukou nepřítele. Toto úsilí se však po celkové okupaci 15. března 1939 ukázalo jako bezvýznamné, jelikož byla většina výzbroje

odvezena do Německa (Frančík 2006, 346). Dalším nevyhnutelným krokem byla demilitarizace a rozpuštění armády, které probíhalo ve dvou fázích – personální a materiální (Frančík 2006, 349).

Po říjnových událostech roku 1938 ztratilo československé opevnění svoji funkci, nejen že byla zabrána hraniční pásma, ale i většina vnitrozemských linií (Hřídel – Lášek 1996, 15). Po záboru jednotlivých oblastí si německé velení stále neuvědomovalo principy vzájemné obranyschopnosti československého opevnění, a proto tyto objekty okamžitě podrobily řadě testů a studií (Hřídel – Lášek 1996, 15 – 16).

Těmto testům se neubránílo ani lehké opevnění v západních Čechách, které bylo vystaveno zkušebnímu postřelování v údolí Úterského potoka. Nejvíce byla tímto postřelováním postižena oblast nedaleko obce Trpísty, kde byla vybudována uzávěrka této části linie. Do dnešní doby se zatím nepodařilo získat informace o typu nasazených zbraní, ale z dobových fotografií lze vyčíst, že se jednalo o velice rozsáhlou akci (Lakosil – Svoboda – Čermák 2010, 229). Proti jednotlivým objektům lehkého opevnění německá armáda nasadila především dělostřelectvo, které dosáhlo různých výsledků u různých druhů pevnůstek (Lakosil – Svoboda – Čermák 2010, 231). Většina takto testovaných objektů lehkého opevnění byla po válce opět opravena, avšak u některých byla pozdější oprava nemožná, a to z důvodu vnitřního výbuchu, který celý objekt nenávratně poškodil (Lakosil – Svoboda – Čermák 2010, 235).

4.2 Vysvětlení pojmů LO vz. 36 a LO vz. 37

Výstavba československého opevnění původně počítala se třemi základními programy. První z těchto plánů byl vedením ŘOP schválen 12. prosince 1935 a původně byla zamýšlena výstavba několika úseků těžkého opevnění, s výstavbou lehkého opevnění se zatím vůbec nepočítalo (Svoboda – Lakosil – Čermák 2011, 12). Druhý z těchto programů byl schválen 5. června 1936 a obsahoval plány na výstavbu opevnění kolem celé státní hranice (Procházka 1987, 425).

Československá armáda od jara 1936 přidala k budování objektů těžkého opevnění objekty lehkého opevnění vz. 36 k případnému uzavření horských a zalesněných prostor. Poslední třetí plán byl schválen 9. listopadu 1937, tento program zdůrazňoval, že páteří obrany jsou dva sledy lehkých objektů zpevněné v důležitých místech předsunutými objekty těžkého opevnění (Svoboda – Lakosil – Čermák 2011, 12).

4.2.1 LO vz. 36

Tento typ lehkého opevnění byl pravděpodobně stavěn dle předlohy některého ze zahraničních typů lehkých pevnůstek, ale přijatelnější verzí je, že vycházel přímo z polního opevnění, jelikož objekty podobného typu používali i jiné státy, jako například Velká Británie, Francie, Polsko, Německo a SSSR. LO vz. 36 byl vybaven pouze jednou střeleckou místností, do které se vcházelo vchodem ze zadní strany odvrácené od nepřítele, v čele objektu se nacházely jedna až tři střílny s ozuby, které měly chránit střelce před nepřátelskými střelami (Svoboda – Lakosil – Čermák 2011, 13). Tyto pevnůstky byly vybaveny tzv. královopolskou lafetou pro uchycení několika typů kulometů, jakými byly lehký kulomet vz. 26, těžký kulomet vz. 24 Schwarzlose nebo těžký kulomet vz. 37 (Svoboda – Lakosil – Čermák 2011, 27).

Objekty s označením LO vz. 36 byly svojí konstrukcí velice jednoduché a jejich výstavba byla plánována na místa s dobrým výhledem k vedení palby na delší vzdálenosti (Dubánek – Fic – Lakosil 2010, 42). Tato možnost ohrozit nepřítele z dálky měla také jednu velkou nevýhodu, a to dělostřelectvo, které mohlo tyto objekty zničit, proto byl kladen důraz na jejich umístění na okraje lesů, do lesíků či skupin stromů (Dubánek – Fic – Lakosil 2010, 42 – 43).

4.2.2 LO vz. 37

Zřejmě prvním objektem tohoto typu se stal objekt č. 39 v úseku A2 Slaný dne 7. června 1937 (Svoboda – Lakosil – Čermák 2011, 61). Pevnůstky měly být rozmístěny tak, aby v terénu vytvořily palbou

neproniknutelný ostřelovací pás, který měl zpomalit nebo dokonce zastavit postup nepřítele (Svoboda – Lakosil – Čermák 2011, 61). Tyto objekty měly představovat jakousi zmenšenou verzi těžkých objektů polního opevnění a jejich taktického využití (Dubánek – Fic – Lakosil 2010, 45).

LO vz. 37 bylo stavěno se záměrem vytvořit souvislé opevněné pásmo, které bylo tvořeno několika sledy jednotlivých pevnůstek (Svoboda – Lakosil – Čermák 2011, 61). Tato linie tvořená několika sledy podél hranice nesla název „hlavní obrané postavení“, do této linie se dále zamýšlelo vybudovat objekty pro protitankové zbraně a to v úsecích, kde se dal předpokládat tankový útok (Svoboda – Lakosil – Čermák 2011, 63 – 65).

5 VLASTNÍ TERÉNNÍ VÝZKUM

Pro terénní část bakalářské práce jsem si vybral dvě lokality československého opevnění z let 1936 – 1938. Oba vybrané úseky spadají do západočeské obranné linie nazývané „Plzeňská čára“. Tato linie měla přehradit důležité komunikace ve směru od státní hranice s Německem do vnitrozemí, od západu ve směru Tachov – Plzeň, od jihozápadu ve směru Domažlice – Stod – Plzeň a od jihu ve směru Klatovy – Plzeň (Frančík, 2006, 24).

Na obou úsecích vybraných pro terénní výzkumy byly objekty nalézány podle většinou na první pohled výrazných reliéfních tvarů, např. pozůstatky zásypů apod. Jako předloha pro konkrétní identifikaci nalezených reliktních polního opevnění na obou lokalitách sloužila příručka G-V-2, ve které jsou jednotlivé typy popsány včetně parametrů, podle nichž byly tyto objekty rozpoznány v terénu.

5.1 Vybraná oblast – „Plzeňská čára“ – Rabštejn, Šipín

Začátek výstavby lehkého opevnění v linii Manětín – Rabštejn – Stříbro – Úterský potok – Trpísty – Holýšov – Merklín byl stanoven roku 1936. V úseku dlouhém 65 km se počítalo s vybudováním 93 jednoduchých železobetonových kulometných pevnůstek. Později byla linie prodloužena až k hlavnímu tahu Karlovy Vary – Plzeň a následně rozšířena o dalších 37 objektů lehkého opevnění (Frančík 2006, 24).

5.1.1 Rabštejn nad Střelou

Lokalita leží několik kilometrů od městečka Rabštejn nad Střelou na hranici Plzeňského a Karlovarského kraje. Část mnou zkoumaného úseku se nachází v lesním prostředí na svazích kopců Číhaná (582 m n. m.) a Horka (601 m n. m.) v oblasti přírodního parku Horní Střela. Poloha zmiňované probíhající linie byla stanovena cca 3 km od vesnice Číhaní. Objekty, které zde měly být identifikovány a zaměřeny, se nacházejí

v hustě zalesněném terénu a v příkrém svahu. V roce 1937 zde bylo ve stavebním úseku Rabštejn vybudováno 21 lehkých objektů vz. 37 (Frančík 2006, 118). Tato lokalita byla vybrána na základě dobré dokumentace železobetonových pevnůstek v turistické mapě z internetového portálu www.mapy.cz.

5.1.2 Šipín

Poloha lokality se nachází nedaleko hradu Gutštejn v údolí Úterského potoka. Mezi další známé lokality v blízkosti pevnostní linie lze uvést hradiště Šipín a hradiště Bezemín. Objekty opevnění byly umístěny podél břehu Úterského potoka a státní silnice vedoucí z Konstantinových Lázní do Pernarce. Na části této linie byly vybudovány objekty ve dvou stavebních fázích, a to 33 objektů LO vz. 36 v rámci stavebního úseku VIIb Stříbro – Sever (Frančík 2006, 33). A následně zde bylo vystavěno 53 objektů LO vz. 37 (Frančík 2006, 118). Celá lokalita se nachází v přírodním parku Úterský potok. Část linie vybraná pro výzkum je velmi dobře turisticky značena a opatřena několika informačními tabulemi, které poskytují přehled o daném místě. Objekty jsou opět umístěny v lesním prostředí a většina z nich je v blízkosti silnice a mostu, který vede přes potok.

5.2 Průběh výzkumu – Rabštejn nad střelou

Nejprve bylo třeba důkladně prostudovat mapy, aby bylo možné zvolit správný úsek linie, který by mohl přinést další informace. Následně byl tedy vybrán úsek nedaleko městečka Chyš. Zde se totiž v průběhu linie koncentrovalo celkem velké množství stálých objektů československého opevnění. (Obr. 1) Ve zkoumaném úseku se nachází celkem pět stálých objektů LO vz. 37 (Obr. 2), které jsou doplněny přibližně 55 relikty polních fortifikačních prvků. Při prvním měření a identifikaci v terénu byly objekty zaměřeny pomocí GPS navigace v mobilním telefonu a hodnoty zaznamenány do tabulky. Během toho zde

bylo vytyčeno území o délce přibližně 2 km. Celé měření však bylo velice nepřesné, a to z důvodu velké odchylky GPS souřadnic, místy až 70 metrů.

Během dalšího měření byly tyto nedostatky odstraněny, jelikož bylo použito lepší GPS vybavení od společnosti Trimble zapůjčené katedrou archeologie ZČU. Dále byla u objektů zjištěna jejich délka, šířka a hloubka, což byly hlavní parametry pro identifikaci určitých typů polních objektů. Na základě těchto parametrů byl učiněn pokus o identifikaci a interpretaci nalezených reliktnů. Asi největší zastoupení zde mají okopy pro střelce (Obr. 3) a kulometná postavení (Obr. 4). Z celkového počtu 55 nalezených reliktnů je tedy 21 objektů, které v tuto chvíli není možné přesně identifikovat, a proto by bylo třeba je ověřit např. zjišťovacím výzkumem.

Po zpracování dat získaných v terénu v softwaru ArcGIS se mezi jednotlivými stálými objekty LO vz. 37 začal pomalu rýsovat možný průběh linie polních objektů (Obr. 5). Převážná část reliktnů je situována na úrovni železobetonových pevnůstek, nebo nad nimi. Jen malá část se nachází předsunutá před stálé objekty. Je zde proto možné, že by se mohlo jednat o tzv. předsunutá postavení.

Všechny zaměřené relikty byly pomocí programu Microsoft Access zaneseny do databáze, která byla za tímto účelem vytvořena, a popsány.

Dnes se lokalita nachází v celkem udržovaném stavu. Objekty lehkého opevnění nenesou výraznější známky úmyslného poškození, ale svoji daň si vybraly povětrnostní podmínky (např. oderodované části stěn). Pouze u jedné pevnůstky je z neznámého důvodu celkem značně zdestruovaný zásyp (Obr. 6). Na vrchu části objektů jsou stále dochovány háky pro uchycení maskovací sítě, které bývají na většině těchto pevnůstek uřezány. Bunkry jsou přístupné, jelikož jsou jejich dveře vypáčené a u dvou objektů LO vz. 37 chybí úplně. Této možnosti využívají hlavně místní chlapi, kteří stálé objekty a některé objekty polního

opevnění využívají ke hře na vojáky. Tento způsob užívání pevnůstkám nikterak nevadí. Naopak ale ohrožuje relikty polního opevnění. Jelikož si je chlapi upravují dle své potřeby. To znamená, že některé objekty dle své potřeby prohlubují a doplňují vnitřní výdřevou. Dále je okolí objektů lehkého opevnění vybaveno improvizovanými protipěchotními překážkami, různými druhy opevnění a „jedním základním táborem“, kde se pravděpodobně chlapi scházejí (Obr. 7). Jinak je tato lokalita veřejnosti skryta a kromě zmiňovaných chlapců a místních houbařů téměř nenavštěvována.

5.3 Průběh výzkumu - Šipín

Lokalita Šipín (Obr. 8) byla zvolena až později, a to z důvodu doplnění a ověření předchozí lokality Rabštejn nad Střelou. Tento úsek linie mi byl doporučen po konzultaci s vedoucím práce, jelikož se na předchozím úseku linie některé objekty nezdály být úplně jasné. Na části linie, která prochází údolím Úterského potoka, byly nalezeny tři objekty LO vz. 37 a jeden objekt LO vz. 36 (Obr. 9), což indikuje, že tato lokalita je starší než Rabštejn nad Střelou. Po ukončení terénního průzkumu zde bylo zaznamenáno 23 reliktních polního opevnění.

Jako první byl nalezen LO vz. 36, který se nachází v bezprostřední blízkosti hradiště Šipín. Tento objekt, jehož úkolem byla zřejmě ostraha silnice, byl pravděpodobně doplněn pěti prvky polního opevnění, které mohly zesílit obranu této části. Následující objekty se nachází až o několik desítek metrů dále v náspu mostu a přímo nad silnicí. Zde byly nalezeny dva typy polních fortifikací, které se na lokalitě Rabštejn nad Střelou zatím nevyskytují. Jedná se o možný střelecký zákop a postavení pro protitankové dělo (Obr. 10). Největší koncentrace reliktních polního opevnění je až o několik metrů dále krytá lesním porostem. Zde byl pravděpodobně zachycen také ještě jeden zákop (Obr. 11) a úkryt pro mužstvo (Obr. 12). Nejvíce se prvky polního opevnění soustřeďují kolem nedostavěného objektu LO vz. 37 (Obr. 13). Je tedy možné, že tyto objekty měly zastávat

funkci obrany již nedokončené pevnůstky. Na této lokalitě se nepodařilo přesněji identifikovat pouze 2 relikty opevnění, jejichž ověření je opět možné pouze zjišťovacím výzkumem.

Tak jako na lokalitě Rabštejn nad Střelou, tak i zde byly relikty polního opevnění zaměřeny pomocí stanice GPS zapůjčené na katedře archeologie. Byla zde změřena jejich délka, šířka a hloubka a na základě výsledků učiněn pokus o identifikaci a interpretaci. Data získaná během měření GPS byla opět zpracována v programu ArcGIS (Obr. 14). Všechny zde nalezené relikty byly zaneseny do databáze jako v předešlém případě. A v neposlední řadě byla u všech objektů na obou zmiňovaných lokalitách provedena podrobná fotodokumentace, která následně také přispěla k porovnání a identifikaci nalezených reliktního opevnění.

Jediným nálezem z povrchových sběrů byla hliníková várnice (Obr. 15) nalezená právě na lokalitě Šipín, která dle vzhledu spadá do mnohem mladší doby než objekty opevnění.

Šipín je, pokud mluvíme o dnešní situaci, pravým opakem Rabštejna. Lokalita je totiž díky své poloze hojně navštěvována. A to také z důvodu, že tímto úsekem prochází naučná turistická stezka doplněná informačními tabulemi, které se zmiňují o historii československého opevnění. I zde se objekty nacházejí v celkem dobrém stavu. Výjimkou jsou dva objekty lehkého opevnění, které jsou zachovány hůře. Naopak objekty v těsné blízkosti mostu nesou známky pravidelné údržby. Ať už se jedná o dřevěnou palisádu nebo vnitřní nátěr LO vz. 37. Okolí pevnůstek je udržované a čisté. Na této lokalitě zůstávají relikty polního opevnění návštěvníky nepovšimnuty, což se odráží na jejich dobrém stavu. Pravděpodobně jedinou výjimkou je část možného spojovacího zákopu, který je v blízkosti vchodu do lehkého objektu porušen cestou pro lesní techniku.

Typy objektů identifikovaných na lokalitách Rabštejn nad Střelou a Šipín:

Zde je uvedena podrobná charakteristika objektů polního opevnění dle již zmiňované příručky G-V-2 vydané roku 1938 ministerstvem národní obrany – níže uvedené popisy přibližně odpovídají situaci, která byla zaznamenána na obou zkoumaných lokalitách. Ve výsledném hodnocení musí být kladen důraz na stáří, polohu a využívání lokality po skončení 2. světové války, na čemž závisí destrukce objektů, a tedy i jejich aktuální stav.

Objekt v zásypu LO vz. 37 (Rabštejn 1 objekt, Šipín 0 objektů) – není pravděpodobně opevňujícím prvkem.

Okop LO vz. 37 (Rabštejn 5 objektů, Šipín 4 objekty + 1 vz. 36) – vzniká při výstavbě samotného objektu, při hloubení základů – nejedná se o fortifikační prvek.

Okop pro kulomet (Rabštejn 6 objektů, Šipín 2 objekty) – tyto objekty se skládají ze dvou částí – zadní, která může dosahovat hloubky až 1,6 m, a střeliště s hloubkou do 1 m. Dále je kolem okopu navršen zásyp, někdy doplněn a zpevněn drny (G-V-2 1938, 72).

Okop pro protitankové dělo (Rabštejn 0 objektů, Šipín 1 objekt) – okop měl rozměry 3,1 x 3,1 m a hloubku 40 cm, byl opatřen po celém obvodu zásypem, který nebyl v místě ústí hlavně narušen z důvodu vzniku tzv. střílen. Dno okopu bylo pokryto hatěmi nebo dřevěnými fošny, aby měl kanón dobrou stabilitu (G-V-2 1938, 85).

Okop pro střelce (Rabštejn 16 objektů, Šipín 9 objektů) – okopy byly zpravidla tvořeny vlastní vyhloubenou jámou a z okolního násypu (G-V-2 1938, 56). Šířka okopů se pohybovala kolem 0,5 m a u větších objektů až 0,9 m (G-V-2 1938, 58). Rozdělení okopů dle střelecké výšky lze rozdělit do tří skupin: okop pro stojícího střelce (hloubka 1,4 m), okop pro

klečícího střelce (hloubka 0,9 m) a okop pro ležícího střelce (hloubka 0,3 m) (G-V-2 1938, 60).

Pozorovatelná (Rabštejn 4 objekty, Šipín 0 objektů) – objekty sloužící k pozorování situace na bojišti.

Úkryt (Rabštejn 2 objekty, Šipín 1 objekt) – úkryty (povrchové úkryty) byly budovány v několika provedení a různých rozměrů, které činily od 1 do 4 m. Tyto objekty vznikaly zastřešením přírodní nebo uměle vytvořené jámy s upraveným vstupním otvorem. U hlubších objektů byly stěny opatřeny dřevěným obložením (rozpěrami), které měly zabránit sesuvu. Střešní krytinu tvořily dřevěné kulatiny nebo plech (G-V-2 1938, 186).

Zákop – spojovací/střelecký (Rabštejn 0 objektů, Šipín 3 objekty) – velikost střeleckého zákopu je závislá na druhu a pevnosti zeminy na povrchu terénu, od čehož se odvíjela i jeho hloubka, která činila 1,6 – 2 m podle šířky dna. Zákopy byly také jako okopy opatřeny násypem a mohly představovat překážku pro lehké tanky a obrněná vozidla (G-V-2 1938, 127). Spojovací zákop sloužil k přísunu materiálu a pohybu jednotek (G-V-2 1938, 130). Standardní hloubka zákopu byla 1,8 m, ale jsou známy i objekty s hloubkou 2,4 m (G-V-2 1938, 130 – 131). I tyto zákopy jsou vybaveny násypy, které jsou zde vyšší, a to z důvodu znesnadnění pozorování pohybu jednotek (G-V-2 1938, 131).

5.4 Srovnání polních fortifikací na „Plzeňské čáře“ a Jindřichohradecku

V září roku 1938 byla za nejdůležitější část obrany Československa považována jižní státní hranice, a to z důvodu vysoké koncentrace německých jednotek v severní oblasti Rakouska. A není tedy divu, že československé vrchní velení očekávalo útok v této části republiky, a to v prostoru Vltava - Slavonice. Z tohoto důvodu zde započala masivní výstavba polního pevnění, jelikož obranu zde tvořil pouze jeden sled LO vz. 37. Polní opevnění vykonávalo funkci jako doplnění a zesílení obrany,

a však na úsecích, kde nebylo stálé opevnění vystavěno, plnilo funkci hlavní obranné linie. Hlavní složku polního opevnění měly představovat především zákopy, s jejichž budováním se počítalo až po vyhlášení ostražky hranic (Sviták 2007, 198).

Druhy polních fortifikací:

I. Zákopy

Tento opevňovací prvek tvořil nejrozšířenější část polního opevnění a byl rozdělen do dvou základních typů, a to na střelecké a spojovací zákopy. Střelecké zákopy se ještě následně dělily na normální střelecké zákopy a střelecké zákopy pro stojícího střelce (Sviták 2007, 199).

Spojovací zákopy byly budovány na místech, kde bylo zapotřebí kryté zásobování, přísun posil a odsun zraněných vojáků. Tyto prvky polního opevnění se táhly z hlavní linie směrem zpět do týlu a v některých případech byly upraveny na střelecké zákopy (Sviták 2007, 199).

II. Okopy pro kulometry

Z důvodu zesílení a větší hustoty obrany se mezi objekty lehkého opevnění budovaly okopy pro lehké a těžké kulometry. Nejčastěji používaným objektem byl okop pro lehký kulomet (Obr. 16), který se nacházel v blízkosti lehkého objektu, se kterým byl zpravidla spojen zákopem (Sviták 2007, 201). Tento okop byl opatřen stropem z kulatin z důvodu ochrany osádky kulometu proti střepinám z dělostřeleckých granátů (Sviták 2007, 199). Jiná verze těchto objektů byla budována samostatně a sloužila jako kontrolní stanoviště mezi jednotlivými pevnůstkami (Sviták 2007, 201).

III. Úkryty

Úkryty představovaly nedílnou součást obranné linie (Obr. 17), jelikož díky jejich širokému využití byly velice oblíbené a sloužily jako úkryty pro pěchotu, k ubytování osádek lehkého opevnění, a nebo k uložení zásob a munice. Budovány byly většinou s připojením na zákop, ale jsou známy i případy, kdy byly vystavěny zcela osamoceně. Dle odolnosti byly tyto objekty rozděleny do dvou kategorií na lehké a střední úkryty pro pěchotu (Sviták 2007, 201).

IV. Pozorovatelny

Československé vrchní velení chtělo mít přehled o situaci na bojišti a z tohoto důvodu začalo zřizovat pozorovatelny. V prvním návrhu bylo zamýšleno s výstavbou železobetonových pozorovaten, ke které bohužel nedošlo z důvodu absence konstrukčních plánů. A tak původně plánované objekty byly nahrazeny polními pozorovatelnami (Obr. 18) sloužícími k řízení obrany a řízení protitankové palby. Nejčastějším typem byly tzv. pozemní pozorovatelny budované na významných terénních pozicích z důvodu velkého rozhledu po bojišti. Z nutnosti dobrého utajení byly tyto objekty budovány samostatně bez dalšího polního opevnění, které by je mohlo prozradit. Netypickým druhem pozorovaten byly objekty stavěné v korunách stromů (Obr. 19) jako takové malé posedy pro jednoho až dva muže. Čelní stěna byla tvořena z klád, aby vydržela střelbu z pušek a kulometů. V některých případech byly tyto pozorovatelny vybaveny lehkým kulometem (Sviták 2007, 211).

V. Přirozené překážky

Důležitým aspektem při výstavbě opevnění bylo, aby se průběh linie co nejvíce opíral o přírodní překážky, jakými jsou např. rybníky, vodní toky, mokřiny a lesy. Opevnění stavěné v blízkosti těchto přírodních překážek mělo využít této výhody. Nejvíce se výstavba lehkých objektů soustředila na břehy rybníků, které byly díky své poloze řazeny k nejhůře překonatelným (Sviták 2007, 221). Na druhé straně výstavba v lesním prostředí poskytovala ochranu proti nepřátelským tankům a obrněným vozidlům. Za nejlepší fortifikační prvek tohoto druhu byla považována kombinace přírodní a umělé překážky (Sviták 2007, 222).

VI. Protitankový příkop

Tato překážka spadá do kategorie tzv. upravených překážek. To znamená, že překážka nemusela být složitě budována, ale spíše se jednalo o úpravu přírodní překážky jako např. vytvoření protitankového příkopu (Obr. 20) prohloubením a úpravou břehů menšího vodního toku. Příkopy byly budovány pro zesílení obrany v úsecích, kde bylo možné očekávat útok útočné vozby – tanků (Sviták 2007, 226).

Předem nutno říci, že je zde srovnávána celá linie obrany Jindřichohradecka s dvěma vybranými úseky „Plzeňské čáry“.

V jižních Čechách se nachází velké množství vybudovaných polních objektů. Jedním z hlavních parametrů pro výstavbu tak velkého počtu těchto objektů na rozdíl od západních Čech by mohl být celkem rovinný terén, který představoval ideální možnost k pohybu nepřátelských jednotek. Z tohoto důvodu si zde situace vyžádala větší důraz na obranu. Typickým důkazem je dříve zmiňovaný protitankový příkop, který se na mnohých vybraných úsecích nenachází. Oba úseky lehkého opevnění západních Čech se opírají o dominantní terénní přírodní překážky. První lokalita Rabštejn nad Střelou se nachází na svazích kopce Čihání v zalesněném terénu. Jelikož je sklon svahů kopce celkem strmý, představuje tím zásadní překážku. Naopak druhá lokalita Šipín se rozprostírá v údolí Úterského potoka, který tvoří také špatně překonatelnou překážku.

Lze tedy říci, že obrana západních Čech nemusela být v takovém rozsahu zpevněna jako v jižních Čechách z důvodu členitosti terénu a velkého množství přírodních překážek. Vypovídá o tom i množství budovaného polního opevnění, které zde není tak početné jako v oblasti Jindřichova Hradce.

Při srovnání Jindřichohradecké linie a „Plzeňské čáry“ v mnohých zkoumaných úsecích také vidíme velkou variabilitu druhů polního opevnění a vojenských prací s tím spojenými. Na Jindřichohradecku byly v lesním prostředí vykáceny tzv. průseky, které se rozdělovaly na střelecké a pozorovací. Tyto prvky sloužily k lepší a přesnější palbě v zalesněném terénu, pozorování a komunikaci se sousedními pevnůstkami, případně k pomocné palbě při obraně vedlejších objektů lehkého opevnění. Na lokalitě Rabštejn nad Střelou a Šipín se průseky nepodařilo v terénu identifikovat. A to z důvodu celkem mladého lesního porostu na obou zmíněných lokalitách. Dalším prvkem je maskování jednotlivých objektů lehkého opevnění. V jižních Čechách byly některé

bunkry maskovány jako např. hromada kamení nebo byly zakryty větvemi stromů (Sviták 2007, 243). Podobný typ maskování je znám z lokality Šipín, kde se nacházejí dva objekty lehkého opevnění umístěné a zamaskované v náspu silnice a mostu.

Na výše uvedených příkladech je jasně patrné, že i když se pevnostní linie budovaly dle stejného vzoru, ve skutečnosti je vlastně každá linie unikátní vzhledem k přírodnímu prostředí a poloze jednotlivých lokalit.

5.5 Srovnání československého opevnění se zahraniční pevnostní linií

Tato část práce se věnuje historii vybraných zahraničních pevnostních linií, konkrétně důvodům vzniku, bojovému nasazení a současnému stavu a využití. Většina uvedených linií vznikala ve stejné době jako československé opevnění.

Po skončení 1. světové války se Velká Británie a Francie snažily upevnit svoje postavení a udržet si svůj stávající stav, jelikož díky svým bohatým koloniím vládly světovému vývoji (Kaplan 1984, 5). Tento stav se však nelíbil Německu, které bylo poraženo a donuceno omezit svoji vojenskou, politickou a ekonomickou moc (Kupka 1997, 4). A tak není divu, že se Německo snažilo ze všech sil zrušit versailleský systém a navrátit zpět svůj průmyslový potenciál (Kaplan 1984, 5). Tato situace nejvíce nevyhovovala Francii, která se obávala zrušení versailleské mírové dohody ze strany Německa (Kupka 1997, 4). A tak bylo roku 1929 rozhodnuto o výstavbě Maginotovy linie, jako obraném prvku proti Německu. Krátce nato započala výstavba pevnostních linií v několika evropských státech: Polsko – 1931, Belgie – 1932, Československo – 1935 a Jugoslávie – 1936 (Kaplan 1984, 5). Tyto linie byly budovány po vzoru Francie, což znamená, že hlavní páteř obrany tvořily jedna nebo více opevněných linií doplněných těžkým opevněním a lehkými objekty, které využívaly terénních překážek (Kaplan 1984, 5 – 6). Avšak výstavba

těchto linií nebyla nic jiného než příprava na další vojenský konflikt (Kaplan 1984, 33).

5.5.1 Maginotova linie (Francie)

Ve Francii se na počátku 20. let 20. století začalo uvažovat o výstavbě stálé pevnostní linie, a to z důvodu případného útoku ze strany Německa (Kupka 1997, 4). Počátek výstavby byl stanoven na rok 1930 a budování probíhalo ve dvou pásmech, a to podél Rýna a dále při hranicích s Německem, Lucemburskem, až k Ardenskému lesu. Z důvodu politického převratu a nástupu Adolfa Hitlera k moci byla linie prodloužena podél belgických hranic až ke kanálu La Manche. Bohužel v tomto úseku nebyla obranná postavení pečlivě budována, což v roce 1940 bylo jedním z hlavních důvodů úspěchu prolomení této linie německou armádou (Kaplan 1984, 9).

Hlavní páteř obrany byla tvořena lehkými, středními a těžkými objekty, které byly doplněny protipěchotními a protitankovými překážkami (Kaplan 1984, 9). Maginotova linie se na důležitých úsecích fronty spoléhala hlavně na silné dělostřelectvo, které bylo umístěno jak v těžkých objektech, tak i ve velké převaze budovaných polních postaveních. Dalším aspektem, který vedl k prolomení linie, bylo to, že Francie měla vyzbrojené a bojeschopné pouze objekty vystavěné do roku 1936 (Kaplan 1984, 11).

Po obsazení Francie německou armádou v roce 1940 byly těžké objekty Maginotovy linie zbaveny výzbroje, která byla převezena na Atlantický val a následně bylo podzemí těžkých objektů přeměněno na podzemní továrny. Jinak německá armáda do stavu tohoto opevnění nijak zvlášť nezasahovala. Ke změně došlo až na sklonku druhé světové války, v roce 1944, kdy se Němci snažili využít jakékoli možnosti zastavit postupující spojenecká vojska obsazením některých úseků Maginotovy linie (Allcorn 2007, 58).

Po ukončení války v roce 1945 francouzská armáda opět obsadila Maginotovu linii a začala s opravami škod, které linie utrpěla během válečného konfliktu (Kupka 1997, 52). Dále byla opět vybavena, vyzbrojena a udržována v bojeschopném stavu. Tato situace trvala až do 60. let 20. století, kdy se z důvodu studené války podzemní prostory jednotlivých tvrzí proměnily na protitankové kryty a velitelská stanoviště. Během následujících deseti let však začaly pevnosti chátrat a zhoršoval se i jejich stav (Allcorn 2007, 59). Z tohoto důvodu se unikátní linie v 70. letech 20. století otevřela veřejnosti, aby se získaly finance na provoz a údržbu pevností (Kupka 1997, 52).

5.5.2 Západní val – Siegfriedova linie (Německo)

Německo podniklo první kroky k obraně své západní hranice již v roce 1934, kdy započala výstavba pevnostních linií v úsecích Neckar – Enz a Watterau – Mohuč – Tauber (Short 2004, 9). Na jaře roku 1938 bylo dokončeno pouze 640 pevnůstek, což nebylo zdaleka dostačující, a tak německé vrchní velení kladlo na další výstavbu velký důraz. Nový plán výstavby, který měl být hotov do 1. října 1938, zahrnoval vybudování 1800 malých pevnůstek a 10 000 větších objektů. Dále zde byla vystavěna a následně osazena a vyzbrojena postavení pro protiletadlové dělostřelectvo, které mělo zabránit nepřátelským letadlům dostat se nad německá města a průmyslové závody. V roce 1939 byla započata závěrečná fáze opevňovacích prací, a to prodloužení obranné linie až k Nizozemským hranicím – zde se stavební práce zastavily, a to až do podzimu roku 1944, kdy se na německé hranici objevily spojenecká vojska (Short 2004, 12).

Západní val se ve své době potýkal se značnými taktickými problémy, na které však do konce války nebyl nikdo schopen reagovat. I když měla tato linie oproti Maginotově linii větší hloubku, chyběl jí manévrovací prostor důležitý pro pohyb vojenských jednotek (Kaplan 1984, 17). Linie byla také slabě vyzbrojena proti útočné vozbě (tankům),

jelikož se při započetí výstavby vůbec nepočítalo s variantou, že by někdy tato linie měla být bojově nasazena (Short 2004, 26). Tento nedostatek se projevil v roce 1945 při postupu spojeneckých tankových oddílů (Kaplan, 1984, 17). Jejím hlavním úkolem bylo, aby odradila Francii a její spojence v útoku na Německo v případě německé invaze do východní Evropy (Short 2004, 5 – 7). Polní fortifikace byly budovány v létě roku 1944 jako důvod zesílení obrany, hlavně pro protitankové kanony a dále protitankové příkopy (Short 2004, 30). V prvních březnových dnech roku 1945 obsadila americká armáda most u Remagenu a tím definitivně odřízla a vyřadila z boje Západní val (Short 2004, 53). Spojenecké tankové oddíly neměly s německými překážkami větší problémy (Kaplan 1984, 17).

Na západní hranici Německa se stále nachází velké množství pevností, ale některé z nich jsou v nepřístupném terénu nebo na soukromých pozemcích, a tím pádem je většinou nelze navštívit a blíže zkoumat (Short 2004, 58). Dále se v této oblasti nachází také několik muzeí, která připomínají obranu Německa, jako například Katzenkopf, B-Werk Besseringen, Museum Západního valu v Niedersintenu a další (Short 2004, 58 – 60).

5.5.3 Metaxasova linie (Řecko)

V roce 1935 také v Řecku započala výstavba pevnostní linie na hranici s Bulharskem, a to za stále se vyhrocujících vzájemných vztahů. V Řecku tento systém opevnění nejprve nesl název „opevněné postavení“, později, konkrétně v roce 1936, byl tento název změněn na Metaxasovu linii podle jména řeckého předsedy vlády a generála Ioannise Metaxase. V dubnu 1939 po okupaci Albánie podniklo Řecko kroky k obraně albánské hranice, kterou tvořila linie polního opevnění, místy doplněného železobetonovými pevnůstkami, a to z důvodu velké nepřístupnosti horského terénu v pohoří Grammos (Kupka 2001, 18). Linie se táhla pouze podél hranice s Albánií a Bulharskem, jelikož Řecko v té době

udržovalo velmi přátelské vztahy s Tureckem a Jugoslávií, nebyla nutně potřeba obranné linie na těchto hranicích (Kupka 2001, 18 – 19). Rozhodnutí k neopevnění této části hranice se již v roce 1941 ukázalo jako zásadní, neboť Jugoslávie se přidala na stranu Osy a následný útok v této části způsobil pád celé řecké linie (Kupka 2001, 19). Jak již bylo řečeno, hlavní síla Metaxasovy linie byla směřována směrem k bulharským hranicím, kde bylo vystavěno a připraveno k boji kolem 40 těžkých tvrzí a 600 – 700 menších pevnůstek doplněných polním opevněním (Kupka 2001, 19).

Z taktického hlediska vedení boje se řecké vrchní velení opíralo o stejné zásady jako např. Francie nebo Československo, a to zastavit útočícího nepřítele palbou z pevnostních zbraní z takticky umístěných pevnůstek (Kupka 2001, 21).

Na rozdíl od hlavní obranné části Metaxasovy linie, kterou tvořily stálé železobetonové objekty, byly na výstavbu úseku opevnění nazvaného Nestorská příčka použity polopermanentní objekty, což znamená, že byla tvořena převážně polními fortifikacemi, jako jsou například okopy pro protitankové kanony. Tyto objekty polního opevnění byly dále doplněny jedno- nebo dvoustřílnovými pevnůstkami z důvodu posílení obrany rizikových úseků linie (Kupka 2001, 64). Za zmínku zde jistě také stojí velká variabilita polního opevnění, čemuž napomáhaly například spojovací zákopy vylámané do skály z důvodu zvýšení bojové efektivity (Kupka 2001, 66).

Po obsazení severní oblasti Řecka roku 1941 byla část Metaxasovy linie zničena, aby dále nemohla plnit svoji funkci a ohrožovat okupační vojska. Řecká armáda se na svoji obrannou linii vrátila až po skončení druhé světové války a postupně opravila a vystavěla nové objekty (Kupka 2001, 160). V současné době se Metaxasova linie nachází stále v rukou řecké armády, která jejích objektů, až na pár výjimek, nevyužívá (Kupka 2001, 162).

5.5.4 Manerheimova linie (Finsko)

Výstavba finského stálého opevnění započala v roce 1939 vzhledem k obavě z útoku ze sovětské strany. Tato linie postupně vznikala s technickým a materiálním přispěním Velké Británie, Francie a Německa a táhla se od Finského zálivu až po Ladožské jezero (Kaplan 1984, 21). Budování obranné linie probíhalo ve dvou stavebních fázích, kdy v první byly budovány přízemní pevnůstky a v té druhé se výstavba soustředila na těžké objekty. Finové zde také vybudovali značné množství polních objektů, které byly převážně tvořeny dřevohliněnými objekty pro kulometry. Nedílnou součástí byly i střelecké okopy pro 1 – 3 muže, které spojovala hustá síť zákopů sloužících k manévrování a přísunu materiálu. Mezi další druhy vybudovaného polního opevnění patřila otevřená kulometná stanoviště, okopy pro pozorovatele a postavení pro protitanková děla (Kaplan 1984, 22).

5.5.5 Rupnikova linie (Jugoslávie)

S budováním stálé pevnostní linie se v Jugoslávii začalo již v roce 1926 a to díky silnému vlivu Francie (Kaplan 1984, 26). Jugoslávie však před samotnou výstavbou získala ještě bývalé rakousko-uherské pevnosti, a to opevnění Kotor a Šibenik (Habrnál 2004, 21).

První vystavěná část vede podél hranic s Itálií, a to z důvodu možné italsko-německé agrese. Tento úsek byl z velké části tvořen lehkými a středními pevnostmi, které byly vyzbrojeny francouzským a československým materiálem (Kaplan 1984, 26).

V červenci roku 1937 navštívili příslušníci jugoslávské vlády ŘOP v Praze s vysokým zájmem o takticko-technická data československé linie (Habrnál 2004, 23). Jedním z důvodů návštěvy bylo také jednání o možném zakoupení pancéřových zvonů, což se však později ukázalo jako nesplnitelné vzhledem k problémům při dopravě, kromě toho byla

prvořadým důvodem hlavně potřeba těchto prvků pro vlastní využití Československa na své linii (Kaplan 1984, 26).

Od roku 1937 byla tedy posílena a opevněna hranice s Maďarskem (Kaplan 1984, 26). Po připojení Rakouska k nacistickému Německu se na severozápadní hranici objevila další hrozba, a to německá armáda, která započala vyjednávání s Maďarskem o jeho připojení na stranu Osy (Habrnál 2004, 25). Z tohoto důvodu započala v roce 1939 výstavba na rakouské hranici, která byla tvořena lehkými a středními objekty. V roce 1940 donutily události s připojením Rumunska na německou stranu Jugoslávii budovat opevnění i na této hranici. Jugoslávie si jako svůj vzor zvolila Maginotovu linii budovanou ve Francii, ale postupem času převládaly její vlastní plány a projekty výstavby (Kaplan 1984, 26).

Po kapitulaci Jugoslávie bylo její pevnostní opevnění zkoumáno a dokumentováno německými ženisty, kteří na některých vybraných objektech testovali odolnost těchto pevností. Dále tyto objekty sloužily jako cvičiště pro německou armádu, která na nich trénovala dobývání a řadu těchto staveb poničila, hlavně v prostoru Radvanje – Razvanje (Habrnál 2004, 255). Italové začali ihned po obsazení Jugoslávie opevnění systematicky ničit a tím pádem v některých místech již nelze v terénu identifikovat průběh této linie (Habrnál 2004, 255 – 256).

Po druhé světové válce přešlo opevnění zpět do rukou jugoslávské armády a ta započala s uvedením objektů zpět do bojového stavu. I když se po válce státní hranice posunula směrem na západ a tyto objekty se ocitly více ve vnitrozemí, prováděla na nich Jugoslávie odolnostní testy z důvodu jejich opětovného nasazení (Habrnál 2004, 256). Dále byly také stavěny nové objekty, u nichž se brzy ukázalo, že nejsou zdaleka tak kvalitní a odolné jako jejich předváleční předchůdci (Habrnál 2004, 257).

V dnešních dnech se počet zachovaných objektů rapidně snižuje z důvodu rozšiřování zemědělské půdy a výstavby dálnic, zejména v Chorvatsku a Slovinsku (Habrnál 2004, 258).

5.5.6 Atlantický val (Francie)

Otázku obrany pobřeží zastávalo v Německu válečné námořnictvo, jehož hlavním úkolem byla obrana přístavů na severním pobřeží, a to již v 80. letech 19. století za vlády císaře Viléma I. (Zaloga 2007, 5).

Větší důležitost obrany si začalo německé námořnictvo připouštět až v polovině 30. let 20. století, kdy se moci ujal Adolf Hitler, který nařídil vybudovat obranu v Helgolandské zátocě a na severomořském pobřeží (Zaloga 2007, 5).

Po porážce Francie roku 1940 začalo Německo s výstavbou stálého opevnění v oblasti Pas – de – Calais (Zaloga 2007, 5). Hlavní páteř obrany Atlantického valu spočívala především na objektech těžkého dělostřelectva a menších opěrných postavení (Zaloga 2007, 34).

Tyto objekty byly dále doplněny polními opěrnými body, které byly rozmístěny kolem v závislosti na terénu (Kupka 1995, 36). Pěchotní postavení nebyla na této linii dovedena k takové míře dokonalosti, jako například na Siegfriedově linii na západní hranici Německa a to z důvodu nedostatku času a z taktického hlediska. Jelikož německé velení předpokládalo protiútoky a nikoliv defenzivní vedení bojů (Zaloga 2007, 40).

Budování polních objektů se nejvíce soustředilo na výstavbu postavení pro kulometry, minometry a protitankové zbraně. Pěchota měla využívat k boji pouze hustou síť zákopů a dále úkryty pro mužstvo během odstřelování z moře, ty však byly v boji na pevnině nevyhovující. Dále byly na této linii použity i malé železobetonové pevnůstky zvané Tobruk, dle jeho kruhového bojového stanoviště, které připomínalo způsob obrany italských vojsk v boji o severoafrický přístav Tobruk, jenž měly za úkol zesilovat obranu polních fortifikací (Zaloga 2007, 41). Německý generál Gerd von Rundstedt však Atlantický val později označil za nevyhovující a k dlouhodobé obraně nepoužitelný, a to z důvodu jeho rychlého dobytí spojeneckými vojsky. Neboť si Německo myslelo, že jeho obrana vydrží i

několik měsíců, ale ta však padla během několika hodin (Zaloga 2007, 57).

Dnes se na západním pobřeží Francie nachází ještě mnoho objektů, které přežily více než 60 let. Francouzská vláda upustila od projektu na jejich systematické ničení, takže díky tomu lze tyto specifické památky dále zkoumat (Zaloga 2007, 59).

5.5.7 Srovnání

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, byly jednotlivé linie budovány v různém rozsahu a skládaly se z různých typů objektů. Měly však všechny stejný účel, za kterým byly vystavěny, a to co nejlépe ochránit svoji zemi v případě napadení. Většina evropských pevnostních linií vycházela z předlohy francouzské Maginotovy linie, včetně Československa. Porovnání linií s československým pevnostním systémem je velmi obtížné. Každá linie stavěná před druhou světovou válkou měla své výhody i nevýhody. Vezmeme-li si například československé opevnění a Manerheimovu linii (Finsko), která byla z větší části tvořena jen polními fortifikacemi, dalo by se na první pohled říci, že československý pevnostní systém tvořený stálými objekty je lepší. Ale i přes tento fakt dokázala Manerheimova linie dobře odolat nepříteli. Československému opevnění také scházely velké tvrže těžkého dělostřelectva, které se naopak ve velkém měřítku vyskytují na Atlantickém valu nebo Maginotově linii. Německé Siegfriedově linii tyto objekty také scházely, ale svůj nedostatek kompenzovala svojí obrovskou výhodou, kterou byla řeka Rýn tvořící ideální přírodní překážku. Nejlépe vybavenou a vyzbrojenou linií před druhou světovou válkou byla s největší pravděpodobností Maginotova linie ležící na francouzsko-německé hranici.

6 ZÁVĚR

V České republice zatím nejsou výzkumy československého stálého opevnění z 2. poloviny 30. let 20. století tak časté, ale i zde se v poslední době zájem o toto téma začíná zvyšovat. Jako příklad zde lze jistě uvést výzkum polních fortifikací v blízkosti městečka Úterý (Rak 2011, 280). Takovéto průzkumy totiž přinášejí cenné poznatky a výsledky při poznání historických událostí.

Tyto specifické památky by se měly více zkoumat, a to z důvodu jejich zkracující se životnosti. Většina objektů československého opevnění se totiž nachází v lesním prostředí, kde mohou být nenávratně zničeny. I když se nejen badatelé, ale i laičtí nadšenci snaží tyto památky chránit, není možné ochránit všechny. A proto by měl být před každou možnou hrozbou, ale i při rekonstrukci těchto objektů, proveden výzkum, na jehož základě by se dala zjistit původní podoba či lépe upřesnit stávající stav. V České republice je jistě mnoho míst, kde by archeologický výzkum mohl přinést poznatky o rozsahu opevňovacích prací a struktuře obrany.

Výzkumy z lokalit Rabštejn a Šipín přinesly dle mého názoru velmi cenná data (množství a typy objektů), která by mohla být využita pro další práci. V terénu se podařilo identifikovat poměrně velké množství reliktní polního opevnění. Tyto objekty tedy poskytují důležité informace o rozsahu opevnění, které by však bylo třeba potvrdit archeologickým výzkumem. Do té doby totiž nemůžeme přesně určit rozsah opevňovacích prací a jednotlivé typy polních objektů u zatím neidentifikovatelných reliktní.

Podle mého názoru by každý prováděný archeologický výzkum na československé obranné linii měl využít co nejvíce dostupných a použitelných metod, které archeologie nabízí. A to z důvodu konfrontace co možná největšího množství výsledků, které mohou přinést velmi cenné informace. Jelikož každá metoda je specifická a nabízí rozdílný pohled na zkoumanou komponentu a všechny její součásti.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Allcorn, W. 2007: Maginotova linie 1928 – 45. Praha: Grada.

Dubánek, M. – Fic, T. – Lakosil, J. 2010: Putování po československém opevnění 1935 – 1989. Praha: Mladá Fronta.

Fassati, M. a kol. 1938: Dvacet let československé armády v osvobozeném státě. Praha: Svaz čs. důstojnictva.

Frančík, J. 2006: „Plzeňská čára“ československé opevnění z let 1935 – 1938 v západních Čechách. Edice Pevnosti, sv. 28. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint.

Gojda, M. 2004: Letecká archeologie a dálkový průzkum. In: Kuna, Martin (ed.). Nedestruktivní archeologie, Praha: Academia, 49 – 115.

Habrnl, M. 2004: Rupnikova linie a ostatní jugoslávská opevnění z let 1926 – 41. Edice Pevnosti – Architectura militaris sv. 22. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint.

Hříděl, K. – Lášek, R. 1996: Opevnění z let 1936 – 38 na Šumavě. Edice Pevnosti – Architectura militaris sv. 8. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint.

Kaplan, V. 1984: Evropská stálá opevnění v období mezi dvěma světovými válkami. Náchod: Okresní muzeum v Náchodě.

Kuna, M. a kol. 2004: Nedestruktivní archeologie. Praha: Academia.

Kupka, V. 1995: Atlantický val. Edice Pevnosti – Architectura militaris sv. 7. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint.

Kupka, V. 1997: Průvodce po Maginotově linii. Edice Pevnosti – Architectura militaris sv. 11. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint.

Kupka, V. 2001: Metaxasova linie. Edice Pevnosti – Architectura militaris sv. 9. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint.

Lakosil, J. – Svoboda, T. – Čermák, L. 2010: Souboj bez vítěze, Německé přípravy na dobývání čs. lehkého opevnění v roce 1938. Praha: Mladá fronta.

Lášek, R. 1995: „Pražská čára“ vnější obrana Prahy. Edice Pevnosti – Architectura militaris sv. 6. Praha: FORTprint.

Ministerstvo národní obrany 1938: G-V-2 Opevňování práce běžné – Služební knihy branné moci. Praha: MNO.

Nenutil, J. - Rak, M. - Friedl, L. - Funk, L. - Hložek, J. - Marková, S. - Menšík, P. - Netolický, P. 2011: Archeologický výzkum na Městském hřbitově ve Stříbře. In Exhumace obětí II. světové války předpoklady, východiska, výzkum. Plzeň : Západočeská univerzita, s. 79-81.

Neústupný, E. 2007: Metoda archeologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Neústupný, E. 2010: Teorie archeologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Procházka, Z. a kol. 1987: Vojenské dějiny československa III. Díl (1918 – 1939). Praha: Naše vojsko.

Rak, M. 2011: Možnosti archeologického poznání novodobých polních fortifikací na příkladu lokality z 30. let 20. století. Archaeologia historica 2011, 36/1, 279 – 288.

Rak, M. 2012: Možnosti archeologie 20. století – Archeologie konfliktů. Plzeň. Nepublikovaná disertační práce KAR/ZČU.

Robertshaw, A. – Kenyon, D. 2010: Diggint the Treuches – The Archeology of the Western Front. Barnsley: Pen & Word Books Ltd.

Short, N. 2004: Západní val – Siegfriedova linie. Praha: Grada.

Sviták, M. 2007: Opevnění Jindřichohradecka z let 1936 – 1938, Příprava obrany Jindřichohradecka v roce 1938, díl první. Jindřichův Hradec: RAIN.

Svoboda, T. – Lakosil, J. – Čermák, L. 2011: Velká kniha o malých bunkrech, Československé lehké opevnění 1936 – 1938. Praha: Mladá Fronta.

Šrámek, P. 1996: Československá armáda v roce 1938. Brno – Náchod: Nakladatelství a vydavatelství Společnost přátel československého opevnění.

Šrámek, P. 2005: Československé stálé opevnění z let 1935 až 1938. In: Armády, technika, militaria roč. 3, č. 12, 70 – 72.

Zaloga, S. 2007: Atlantický val. Praha: Grada.

Internetové zdroje:

Rak, M. – Vladař, J. 2010: Focke-Wulf from Nynice - The excavation of a German Aircraft. Forum Archaeologiae - Zeitschrift für klassische Archäologie, 2010, roč. 14, č. 55. Dostupné z <http://homepage.univie.ac.at/elisabeth.trinkl/forum/forum0610/forum55rak.pdf> [14. 4. 2013]

<http://cechoslovak.webpark.cz/objekty/lo36.html> [6. 4. 2013]

http://www.mapy.cz/#d=muni_1263_1&x=13.304201&y=50.092712&z=13&t=s&l=16 [6. 4. 2013]

http://www.mapy.cz/#d=ward_13632_1&x=13.035639&y=49.858897&z=15&t=s&l=16 [6. 4. 2013]

<http://www.military.cz/opevneni/muzea.html> [13. 3. 2013]

8 RESUMÉ

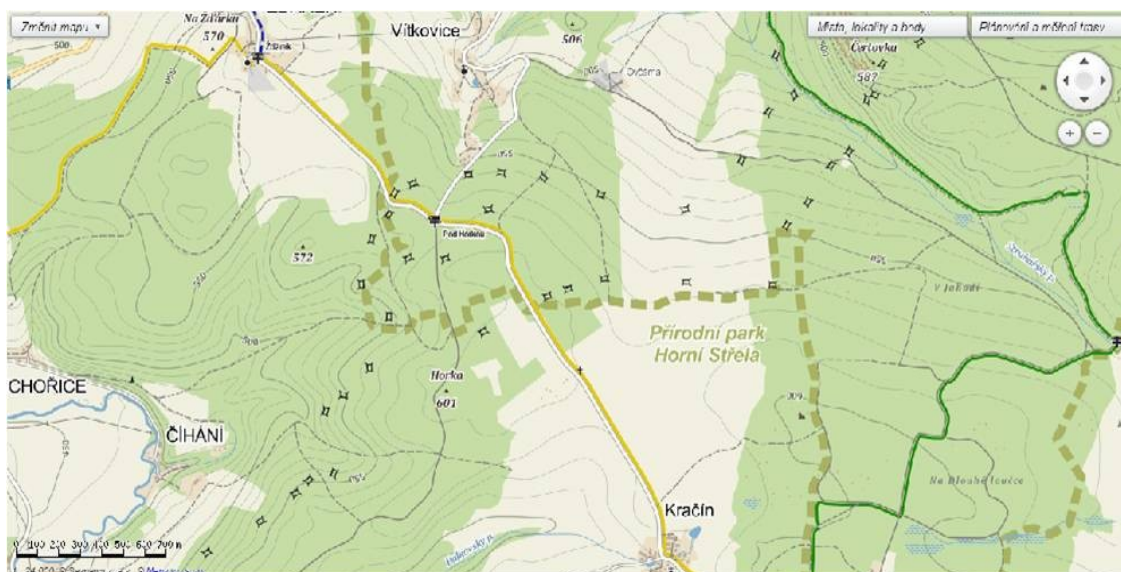
The subject of my bachelor's thesis are possibilities of knowledge Czechoslovak forts in the second half of the 30s of the 20th century. Work focuses on the history of the construction of fortifications in Czechoslovakia. The aim of the study was based on non-destructive archaeological research, literature and conduct a survey of two selected parts of West Bohemia defensive line. The research is mainly focused on the documentation of relics field fortifications.

Furthermore, the work described some selected foreign fortress line from this period and subsequently compared with the Czechoslovak permanent fortifications. The object field fortifications were some kinds of fortifications built in South Bohemia, which packs were compared with the situation in Western Bohemia. Finally, an attempt was made to interpret them, and subsequently entered into the database.

Based on the knowledge gained during the work can identify some areas that could later be verified by archaeological research. And try to compare their condition from the 30s of the 20th century to the present state.

9 PŘÍLOHY

Obr. 1: Mapa lokality Rabštejn nad Střelou
(http://www.mapy.cz/#d=muni_1263_1&x=13.304201&y=50.092712&z=13&t=s&l=16)

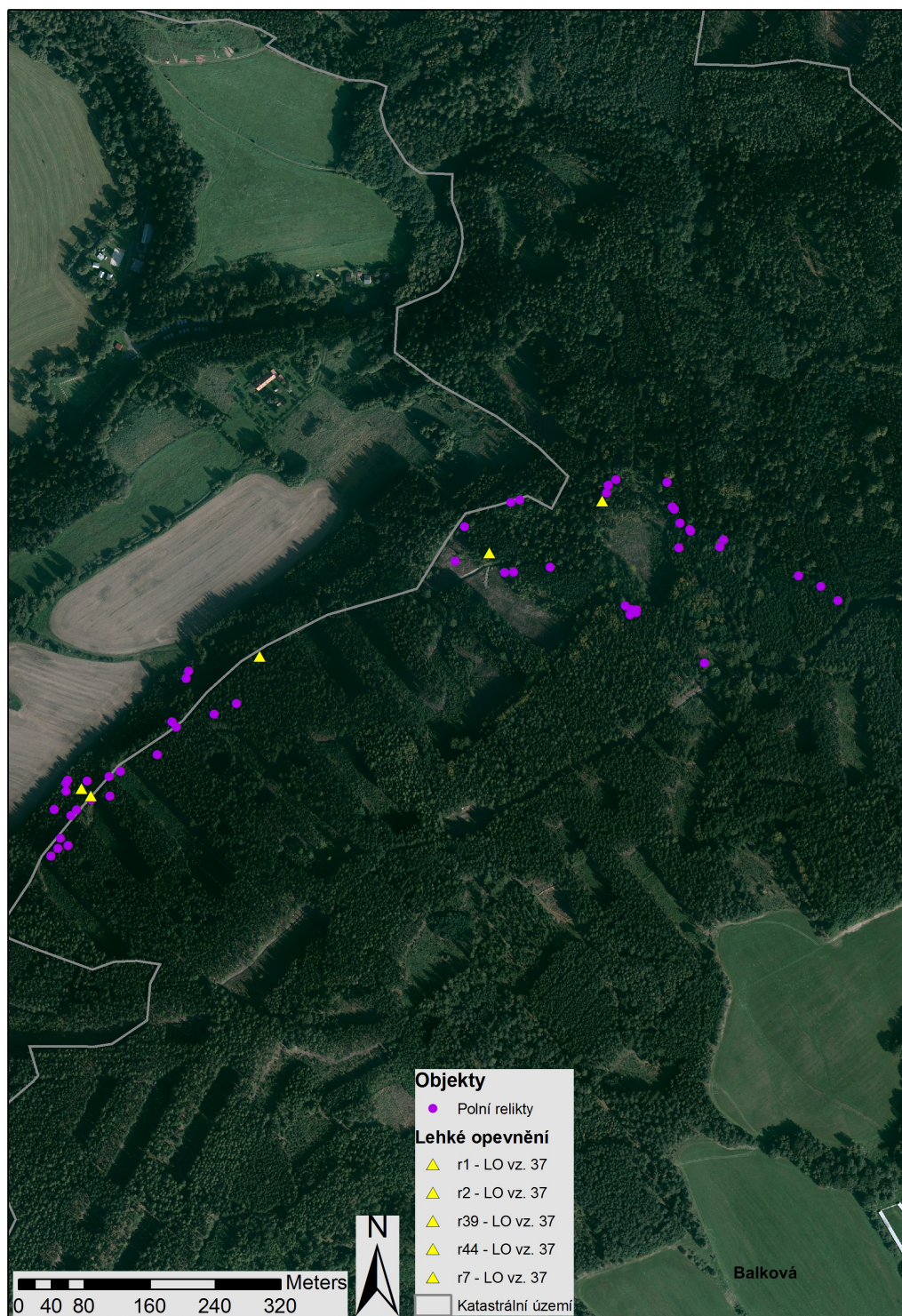
Obr. 2: Lehký objekt LO vz.37 – Rabštejn nad Střelou

Obr. 3: Okop pro střelce – Rabštejn nad Střelou

Obr. 4: Okop pro kulomet – Rabštejn nad Střelou

Obr. 5: Rabštejn nad Střelou – vizualizace v systému ArcGiS

Obr. 7: Destrukce zásypu – Rabštejn nad Sřtelou

Obr. 7: Improvizované překážky a základní tábor chlapců

Obr. 8: Mapa lokality Šipín

(http://www.mapy.cz/#d=ward_13632_1&x=13.035639&y=49.858897&z=15&t=s&l=16)

Obr. 9: Lehký objekt LO vz.36

(<http://cechoslovak.webpark.cz/objekty/lo36.html>)

Obr. 10: Postavení pro protitankové dělo – Šipín

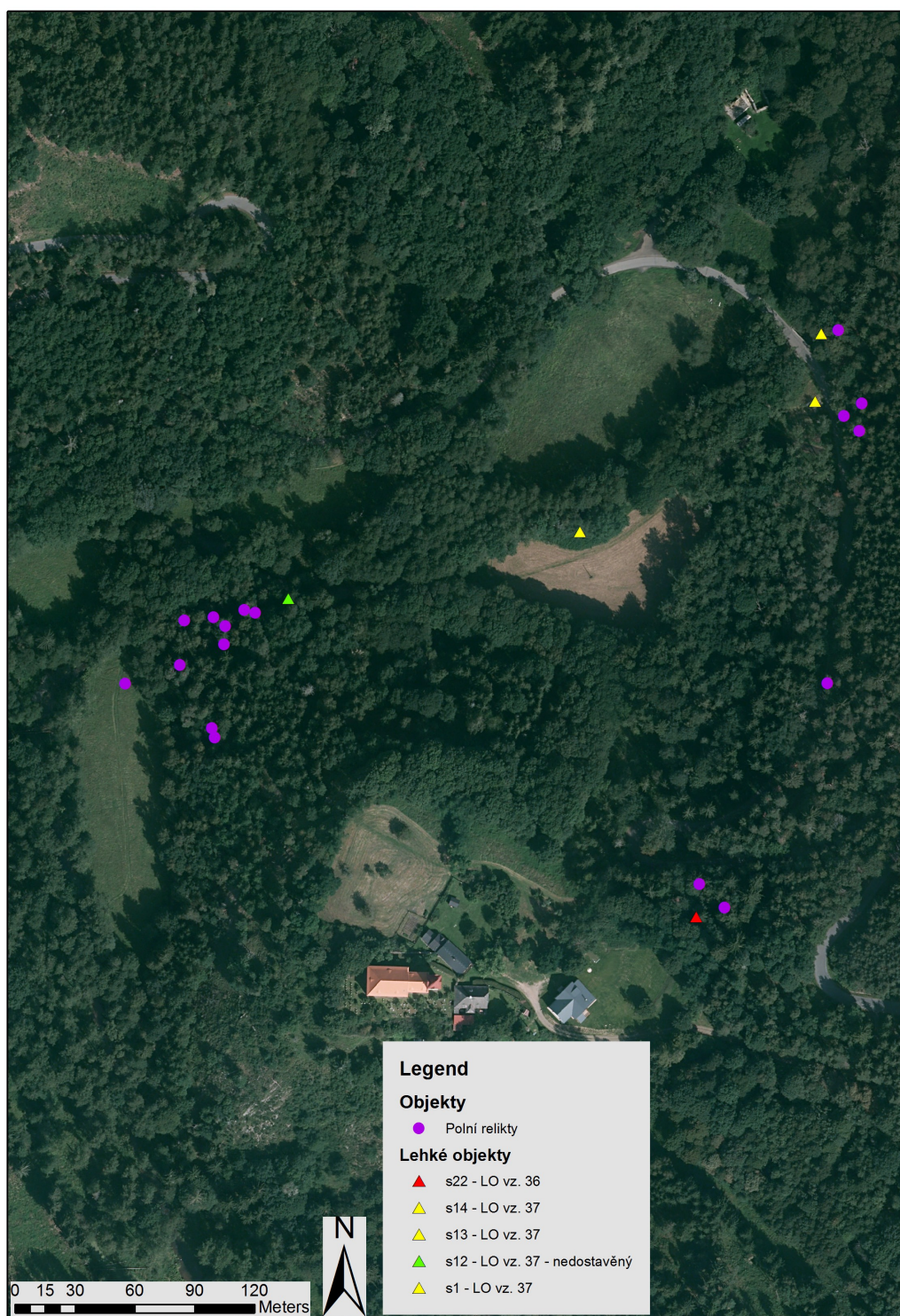
Obr. 11: Zákop – Šipín

Obr. 12: Úkryt pro mužstvo – Šipín

Obr. 13: Nedostavěný lehký objekt LO vz.37

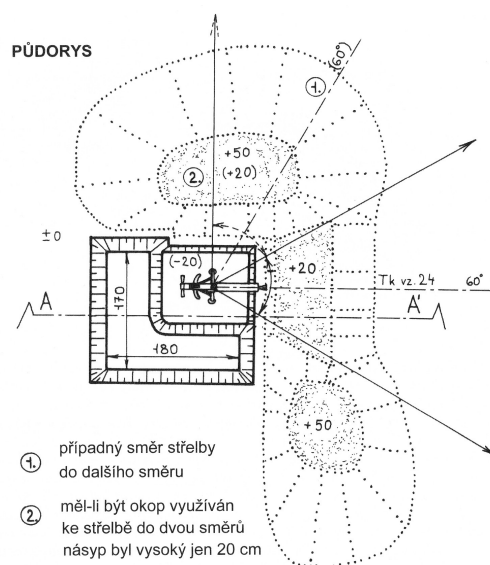

Obr. 14: Šipín – vizualizace v systému ArcGIS

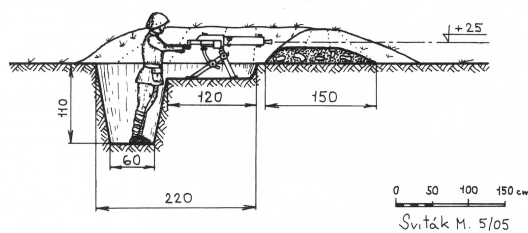

Obr. 15: Ojedinelý nález hliníkové várnice – Šipín

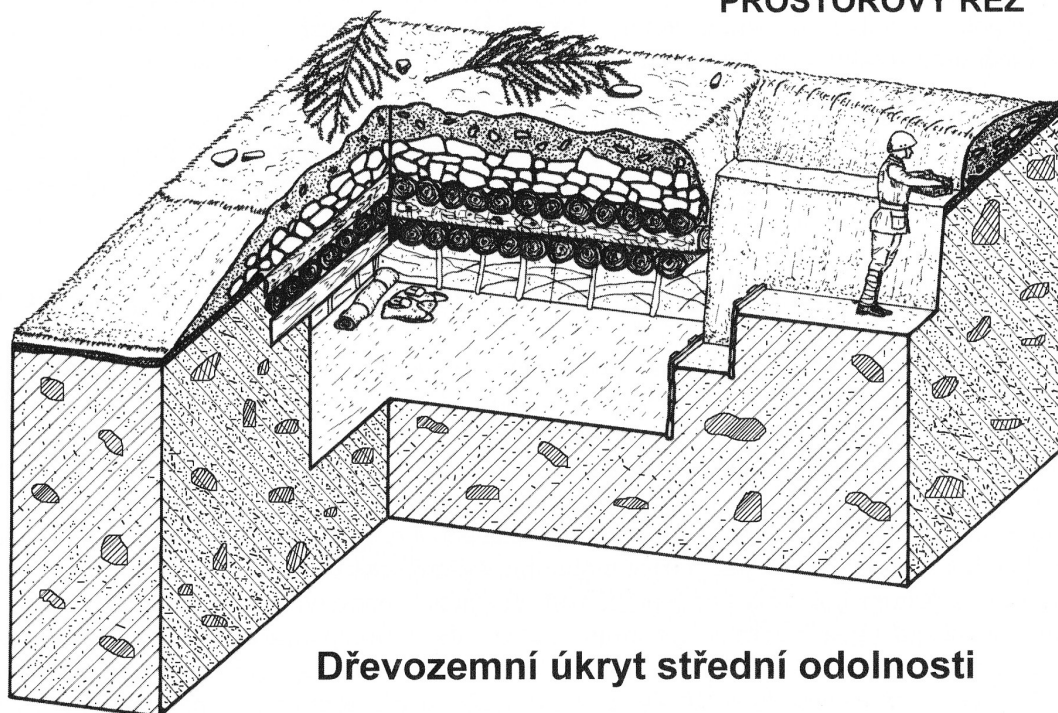

Okop pro TK se střílištěm přístupným ze dvou stran

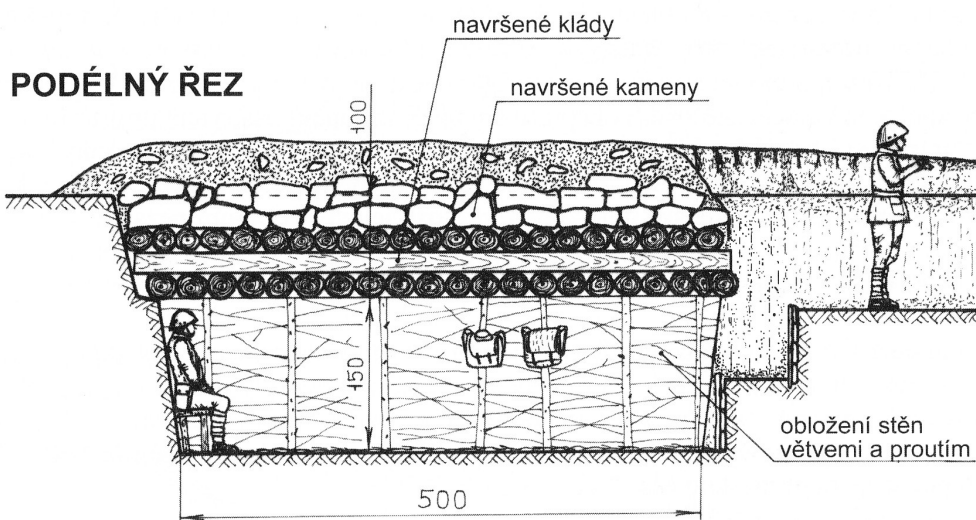
Obr. 16: Okop pro kulomet (Sviták 2007, 204)

PROSTOROVÝ ŘEZ

Dřevozemní úkryt střední odolnosti

Sviták M. 4/05

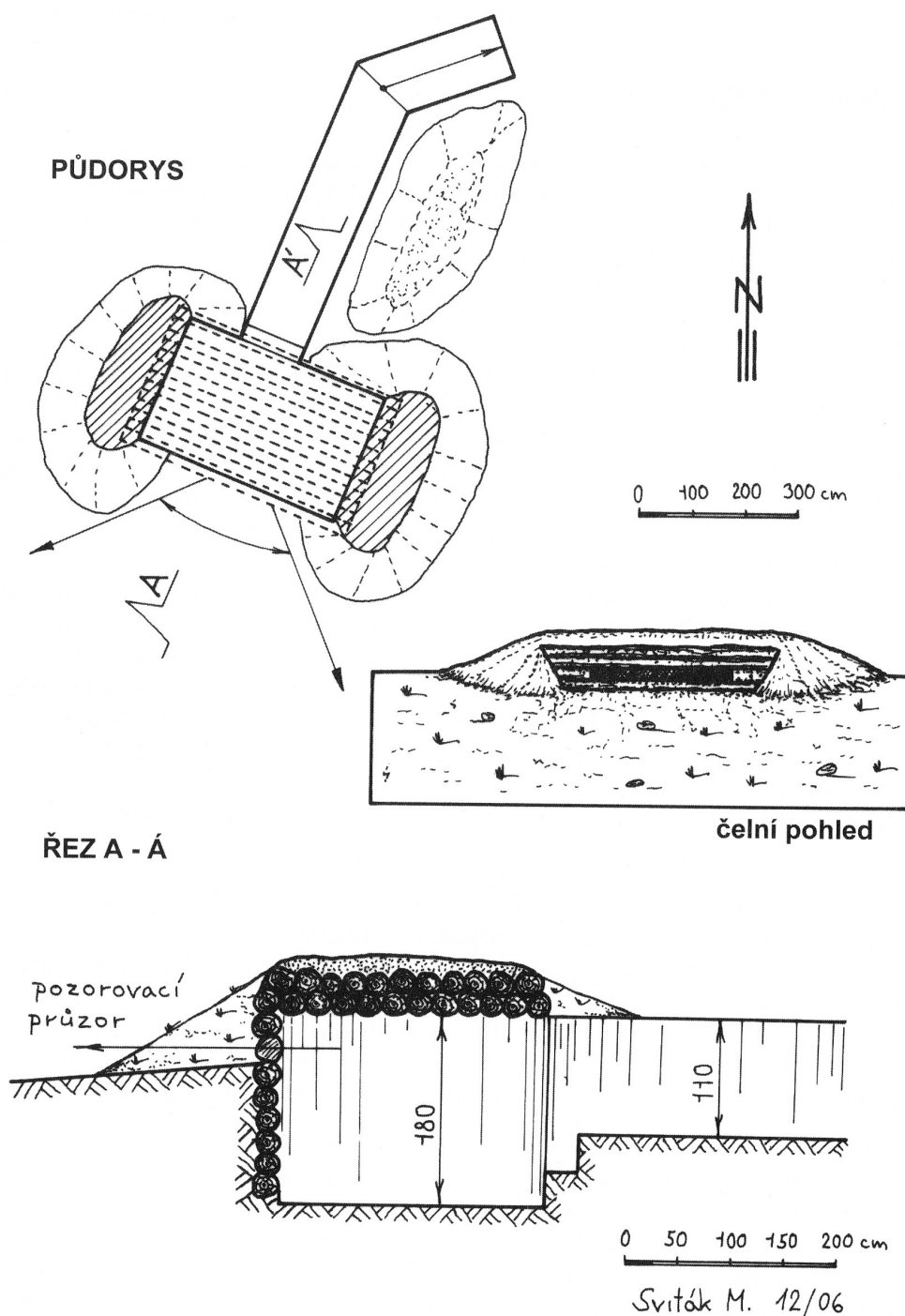

Obr. 17: Úkryty pro mužstvo (Sviták 2007, 205)

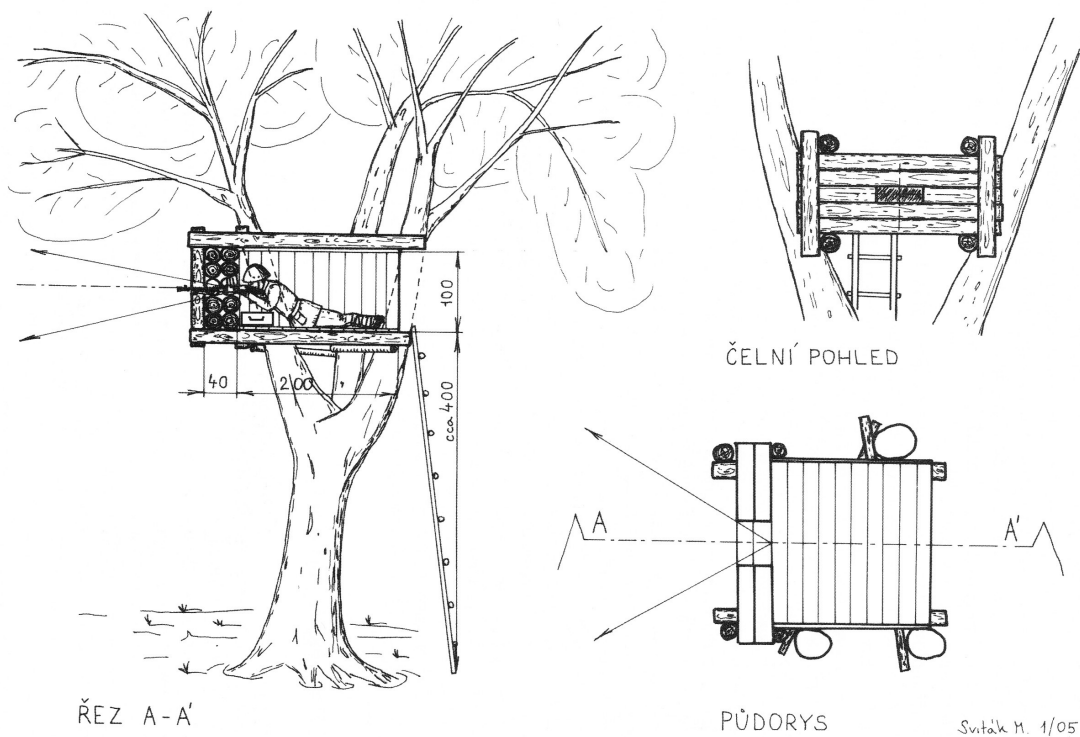
Pozorovatelna na kótě 649

úsek 185

⊕
649

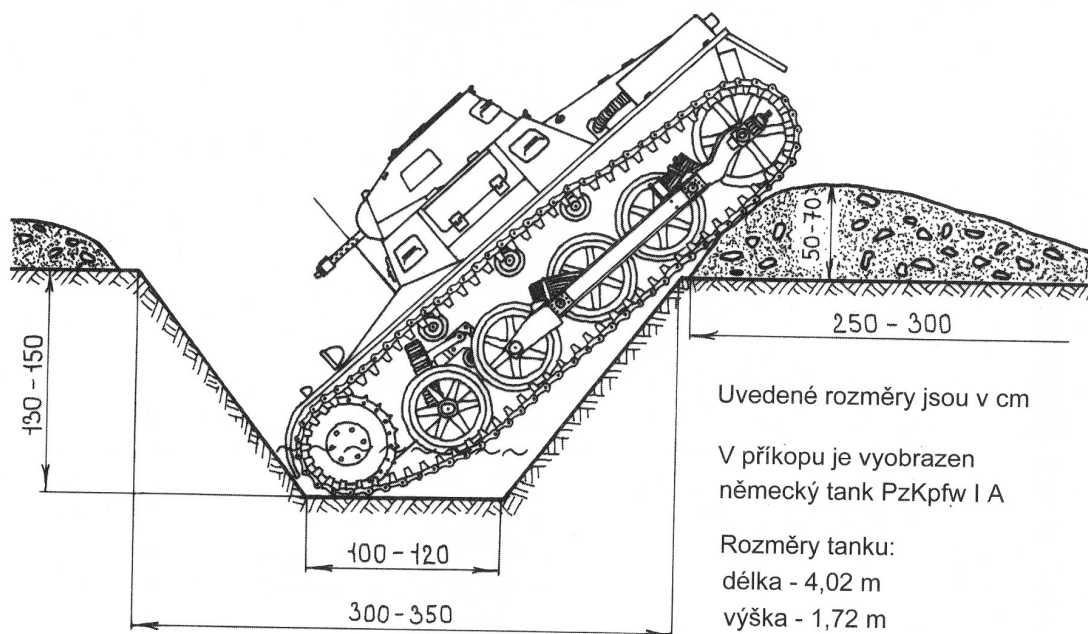

Obr. 18: Pozorovatelna (Sviták 2007, 212)

Obr. 19: Pozorovatelna umístěná v koruně stromu (Sviták 2007, 213)

ŘEZ POTOKEM - PŘÍKOPEM PŮV

Obr. 20: Protitankový příkop (Sviták 2007, 209)